

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE TIESĪBU
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

Saskarsmes tiesību nodrošināšana

BAKALAURA DARBS

Autors: **Margarita Rozēna**

Studenta apliecības Nr.: mb16079

Darba vadītājs: Lektors, Asoc.prof. Kaspars Balodis

Rīga, 2020

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba temats ir "Saskarsmes tiesību nodrošināšana". Šis temats ir aktuāls, jo tiesvedība vecāku strīdos par bērna saskarsmes tiesību kārtības noteikšanu kļūst arvien biežākas.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt aizgādības un saskarsmes tiesību jēdzienu, tiesisko regulējumu, kā arī bāriņtiesas nozīmi vecāku strīdos saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanā. Bakalaura darbā tiek izpētīts tiesvedības process, kā arī Latvijas un starptautiskie tiesību akti, kas nodrošina bērnu tiesību aizsardzību. Bakalaura darba mērķis ir aplūkot un izpētīt bāriņtiesas sniegta atzinuma tiesiskumu, kā arī bāriņtiesas iesaisti vecāku strīdu risināšanā.

Lai sasniegtu darba mērķi, autore darbā aplūko Civillikuma, Civilprocesa likuma, un citu Latvijas un starptautisko normatīvo aktu regulējumu saskarsmes tiesību jautājumos, aplūko dažādus saskarsmes tiesību realizācijas un bērnu tiesību aizsardzības mehānismus, kā arī izpēta bāriņtiesas darbu lietās pēc tiesas pieprasījuma.

Atslēgvārdi: bāriņtiesa, bāriņtiesas atzinums, saskarsmes tiesības, vecāku atbildība, bērnu intereses, bērnu tiesības.

ANOTATION

Bachelor thesis topic is “Provision of access rights”. This topic is actual, as litigation in parental disputes over the determination of the order of the child’s access rights is becoming more frequent.

The purpose of the Bachelor paper is to explore the concept of custody and access rights, legal framework, as well as the role of the Orphan's Court in determining the procedure for the determination of the order of the child’s access rights in parental disputes. The purpose of the Bachelor paper the aim is to explore litigation process, as well as Latvian and international legal acts that ensure the protection of children's rights. The aim of the bachelor’s thesis is to look at and study the legality of the opinion provided by the Orphan's Court, as well as the involvement of the Orphan's Court in resolving parental disputes.

To achieve the aim of the work, the author looking at regulation of the Civil Law, the Civil Procedure Law and other Latvian and international regulatory enactments regulation in matters of access rights, considers various mechanisms for the realization of access rights and protection of children's rights as well as investigates the work of the Orphan's Court in cases at the request of the court.

Keywords: Orphan court, orphans court opinion, access rights, parental responsibility, children interests, children rights.

SATURA RADĪTĀJS

IEVADS	5
SASKARSMES TIESĪBU NORMATĪVAIS REGULĒJUMS.....	7
1.1. Civillikuma regulējums.....	7
1.2. Civilprocesa likuma regulējums	10
2. SASKARSMES TIESĪBU REALIZĀCIJAS MEHĀNISMI.....	16
2.1. Vienošanās	16
2.2. Tiesas spriedums.....	17
2.3. Saskarsmes tiesību ierobežošana	20
2.4. Saskarsmes īstenošana saskarsmes personas klātbūtnē	22
3. BĀRIŅTIESAS NOZĪME SASKARSMES TIESĪBU NODROŠINĀŠANĀ.....	24
3.1. Bērnu tiesību aizsardzība	24
3.2. Bāriņtiesas atzinums kā pierādījums tiesas procesā.....	27
3.3. Bāriņtiesas nozīme saskarsmes tiesību jautājumos.....	31
KOPSAVILKUMS	38
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS.....	41

IEVADS

Bakalaura darba tēma ir saskarsmes tiesību nodrošināšana. Saskarsmes tiesības ir viens no pašiem galvenajiem jautājumiem bērnu un vecāku attiecībās, taču literatūras un pētījumu par to ir visai maz. Pamatojoties uz to, autore uzskata, ka šī tēma ir ļoti svarīga un aktuāla padziļinātai izpētei.

Ikvienam bērnam saskaņā ar Civillikuma 181.pantu ir tiesības uzturēt tiešus kontaktus un personiskas attiecības ar vecākiem. Saskarsmes tiesību jautājums vienmēr ir bijis aktuāls gan notāriem, gan tiesām, gan bāriņtiesām, un ar katru gadu saskarsmes tiesību nodrošināšanas jautājums tiek risināts arvien sarežģītāk. Šobrīd Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija nolēma pievērst lielāku uzmanību tieši saskarsmes tiesību risināšanas jautājumam, organizējot akciju "Bērns- ģimnieks vecāku strīdā".

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt Civillikuma, Civilprocesa likuma un citu normatīvo aktu regulējumu saskarsmes tiesību kārtības noteikšanā, kā arī izpētīt bāriņtiesas lomu un nozīmi saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanā. Tāpat autores mērķis ir izpētīt, cik daudz bāriņtiesa var iesaistīties ģimenes strīdu risināšanā, kā notiek process bāriņtiesā un cik nozīmīgs ir bāriņtiesas atzinums. Vai tiesa ņem vērā bāriņtiesas atzinumu un kā vērtē bāriņtiesas atzinumu kā pierādījumu.

Bērnam ir tiesības uzturēt saskarsmi ar vecākiem un citām personām. Strīdu gadījumā, vecāki nevar vienoties par saskarsmi ar bērnu, un šādos brīžos tiek uzsākta tiesvedība, kuras laikā tiek piesaistīta arī bāriņtiesa. Bāriņtiesas pienākums ir sniegt tiesai pierādījumus, kāda būtu vēlama saskarsme vecākam ar bērnu, kā arī noskaidrot bērna viedokli, ja tas ir iespējams. Līdz ar to, bakalaura darbā tiks pētīts jautājums par bāriņtiesas sniegto atzinumu tiesai, tā atbilstību normatīvajiem aktiem. Kā arī meklēti risinājumi labākai vecāku strīdu izšķiršanai. Bakalaura darbā tiek pētīts tiesvedības process, un, vai tiesa, lemjot par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, pieņem lēmumus, ievērojot bērna vislabākās intereses.

Lai sasniegtu mērķi, tiks veikti šādi uzdevumi:

1. aplūkot un izpētīt Latvijas un starptautiskos normatīvus aktus, kas regulē aizgādības un saskarsmes tiesības;
2. izpētīt aizgādības tiesību un saskarsmes tiesību jēdzienus un to būtību;
3. izpētīt saskarsmes tiesību realizācijas mehānismu;
4. praktiski tiks pētīti bāriņtiesu atzinumi un tiesas nolēmumi, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām;
5. konstatēt un rast iespējamus risinājumus saskarsmes tiesību problēmjautājumos.

Lai sasniegtu darba mērķus un uzdevumus, autore izmantos šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

1. analīzes metode;
2. aprakstoša jeb monogrāfiskā metode;
3. dokumentu analīze;
4. deduktīvā metode;
5. sistemātiska metode;
6. statistiskā metode;
7. salīdzinošā metode.

Veidojot bakalaura darbu, autore sākotnēji aplūkos aizgādības un saskarsmes tiesību regulējumu Civillikuma un Civilprocesa likuma izpratnē, kā arī ielūkosies starptautiskajos tiesību aktos. Tālāk darbā tiks analizēti saskarsmes tiesību realizācijas mehānismi- to regulējums, nozīme, praktiskie piemēri. Detalizētāk autore izpētīs bāriņtiesas lomu saskarsmes tiesību realizēšanas nodrošināšanā, lai noskaidrotu bāriņtiesas tiesības un pienākumus, aizsargājos bērna intereses. Tiks analizēta bāriņtiesas nozīme tiesas lēmumu pieņemšanā.

Veidojot darbu, autore izmantos savas zināšanas, iegūtas strādājot bāriņtiesā, kā arī jaunāko informāciju, kas tika sniegta Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas organizētajā 13.03.2020. konferencē.¹ Bakalaura darbā tiks pētīti pašlaik spēkā esošie normatīvie akti, kā arī šī brīža aktualitātes saskarsmes jautājumos.

¹ Konferencēs “Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā” materiāli. Pieejams:
http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiali/?doc=5658&page= [aplūkots 10.05.2020]

SASKARSMES TIESĪBU NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

1.1.Civillikuma regulējums

Saskarsmes tiesība galvenokārt ir regulēta Civillikumā – 177.pantā, 178.pantā un 181.pantā.

Civillikuma 177.pantā tiek izskaidrota aizgādības tiesību definīcija. Civillikuma 178.pantā tiek noteikt, kas īsteno bērnu aizgādību, kādā veidā un apmērā. Savukārt Civillikuma 181.pants nosaka saskarsmes tiesību būtību.

Sākotnēji autorei ir jānoskaidro, kas ir aizgādības tiesība un kas tajā ietilpst. Civillikuma 177.pantā ir noteikts, ka aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par savu bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās mantiskajās attiecībās. Vecākiem ir jāveic bērna aprūpi un uzraudzību, kā arī jā rūpējas par viņa drošību. Tāpat aizgādības tiesībā ietilpst arī tiesība noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam).² Var secināt, ka aizgādības tiesība ir ļoti plašs jēdziens, kas sevī ietver vecāku un bērnu visu attiecību spektru.³ Tas nozīmē, ka vecākam ir jānodrošina ne tikai bērna mantiskās vajadzības, bet arī jā rūpējas par viņa garīgu attīstību. Vecāku pienākums ir radīt bērnam drošu vidi, kur bērns nejutīs nekādu apdraudējumu.

Šīs tiesības un pienākumus vecākiem ir jānodrošina līdz bērna pilngadībai. Kā nosaka Civillikuma 219.pants – pilngadība iestājas astoņpadsmit gadu vecumā. Par bērnu tiek uzskatīts ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu.⁴ Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā ir norādīts, ka pilngadīgai personai, kura iegūst pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību, uzturlīdzekļi no Uzturlīdzekļu garantiju fonda tiek izmaksāti līdz izglītības iegūšanas brīdim, bet ne ilgāk kā līdz 21 gada vecuma sasniegšanai.⁵ Pamatojoties uz minēto, var secināt, ka aizgādības tiesības vecākiem tiek piešķirtas ar bērna dzimšanas brīdi un turpinās līdz bērni kļūst pilngadīgi, t.i. astoņpadsmit gadus veci, vai arī līdz brīdim, kad bērns pats sevi var apgādāt.⁶

² Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 177.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

³ Aizgādība – vecāku kopīgās un atsevišķās rūpes par bērnu. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/258262-aizgadiba-vecaku-kopigas-un-atseviskas-rupes-par-bernu-2013> [aplūkots 18.03.2020.]

⁴ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. 1.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1150> [aplūkots 09.04.2020.]

⁵ Uzturlīdzekļu garantiju fonda likums: LV likums. Pieņemts 01.12.016., 13.panta trešā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/287534-uzturlidzeklu-garantiju-fonda-likums> [aplūkots 10.05.2020.]

⁶ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 179.panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 13.05.2020.]

Kopā dzīvojoši vecāki aizgādību īsteno kopīgi. Arī brīdī, kad vecāki dzīvo šķirti, vecāku kopīga aizgādība turpinās.⁷ Bērna aprūpi un uzraudzību īsteno tas no vecākiem, pie kura bērns dzīvo. Bērna tiesības ir atrasties abu vecāku aizgādībā, līdz ar to abi vecāki ir atbildīgi par bērna audzināšanu un attīstību. Vecāku galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm.⁸ Būtiskus jautājumus bērna attīstībā, vecāki izlemj kopā. Var secināt, ka vecākiem ir pienākums rūpēties par bērnu arī tad, ja viņi dzīvo dažādās mājāsaimniecībās. Vecāki turpina īstenot kopīgu aizgādību, neskatoties uz to, ka dzīvo šķirti. Ja vecāki nedzīvo kopā, bērna aprūpi un uzraudzību īsteno tas vecāks, pie kura bērns dzīvo. Taču brīdī, kad bērns tiekas un īsteno saskarsmi ar otru vecāku, aprūpe un uzraudzība tiek īstenota no tā vecāka puses, kurš uz doto brīdi to veic.

Gadījumā, ja vecāki nevar vienoties par bērna aprūpi un uzraudzību, vecākiem ir tiesības vērsties bāriņtiesā ar lūgumu palīdzēt atrisināt domstarpības bērna aprūpes un audzināšanas jautājumos.⁹ Bāriņtiesa, savas kompetences ietvaros, mēģinās atrisināt radušās domstarpības, skatoties pēc bērna vislabākajām interesēm.

Kopīga aizgādība izbeidzas tikai tad, kad vecāki par to ir vienojušies, vai arī ir pieņemts tiesas lēmums par atsevišķās aizgādības nodibināšanu vienam no vecākiem.¹⁰ Ja uz vecāku vienošanās vai tiesas nolēmuma pamata vecāku kopīgā aizgādība ir izbeigusies, tas no vecākiem, pie kura bērns dzīvo, īsteno viena vecāka atsevišķu aizgādību, un viņam vienam piemīt visas no aizgādības izrietošās tiesības un pienākumi (tostarp tiesības pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās), savukārt otram vecākam ir saskarsmes tiesība.¹¹ Šis risinājums ir ļoti ērts gadījumos, kad vecāki dzīvo atsevišķi dažādās pilsētās un pat valstīs. Saskarsmes tiesības tiek realizētas, bet lemt par bērna ikdienas jautājumiem var tas vecāks, ar kuru bērns dzīvo. Tas atvieglo bērna ikdienas aprūpi un ļauj vecākam, pie kā bērns dzīvo, rīkoties bērna vislabākajās interesēs un saskaņā ar savu ikdienas režīmu.

Ja vienam no vecākiem ir noteikta atsevišķa aizgādība, tas nenozīmē, ka otram vecākam vairs nav tiesību un pienākumu rūpēties un satīkties ar bērnu. Atsevišķā aizgādība nenozīmē aizgādības tiesību atņemšanu. Aizgādības tiesības var atņemt tiesa tikai Civillikuma 200.pantā noteiktajos gadījumos. Atsevišķās aizgādības gadījumā, aizgādības tiesības vecākam paliek, tikai mazākā apjomā. Vecāks, kuram ir noteikta atsevišķā aizgādība, var vienpersoniski pieņemt būtiskus lēmumus bērna aprūpē un audzināšanā, bet otram vecākam ir tiesības zināt par

⁷ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 178.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

⁸ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 20.03.2020.]

⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006., 19.panta otrā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 18.03.2020.]

¹⁰ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 178.panta ceturtnā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums Lietā Nr.A420767110 SKA-738/2012. Pieejams: <https://tiesas.lv/oktobris-7> [aplūkots 20.03.2020.]

pieņemtajiem lēmumiem. Šādi lēmumi varētu būt izglītības iestādes izvēle, interešu izglītības izvēle, ģimenes ārsta izvēle u.tml. Otram vecākam paliek arī saskarsmes tiesība, t.i. tiesības tikties un uzturēt kontaktu ar savu bērnu. Saskarsmes tiesība uzliek arī pienākumu vecākam uzturēt kontaktus ar savu bērnu. Vecāka un bērna saskarsme nozīmē šo attiecību pamatu – saiknes uzturēšana starp šīm personām. Vecāka pienākums izrādīt interesi par bērnu un uzturēt saikni ar bērnu nodrošina bērna pilnvērtīgu attīstību. Tā kā vecāka pienākums bērna aprūpes ietvaros ir arī bērna audzināšana, kas ietvert bērna pilnvērtīgas attīstības nodrošināšanu¹², tad, neizrādot interesi par bērnu un neuzturot saikni ar bērnu, vecāks nenodrošina bērna attīstību, audzināšanu un secīgi aprūpi.¹³ No tā var secināt, ka vecāks, kas neīsteno saskarsmi ar bērnu un nenodrošina bērna aprūpi, nepilda savus vecāka pienākumus. Civillikuma 200.panta pirmās daļas 2. punkts nosaka, ka vecākam var tikt atņemtas aizgādības tiesības, ja vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības un nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību un tas var apdraudēt bērna fizisko, garīgo un tikumisko attīstību.¹⁴ Aizgādības tiesību atņemšana būtu bargākais sods vecākam, kas nevēlās uzturēt personiskās attiecības ar savu bērnu.

Civillikuma 181.pants izskaidro, kas ir saskarsmes tiesības. Saskarsmes tiesība saskaņā ar Civillikuma 181.panta pirmo daļu ir bērna tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem un arī vecāku pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu, neskatoties uz to, vai bērns dzīvo ar vecāku vai nē. Tāpat saskarsmes tiesībā ietilpst vecāka, pie kura bērns nedzīvo, tiesības zināt par bērna attīstību, veselību, sekmēm mācībā, interesēm un sadzīves apstākļiem. Civillikuma 181.pants nosaka, ka saskarsmes tiesība bērnam ir ne tikai ar vecākiem, bet arī ar brāļiem, māsām un vecvecākiem kā arī ar citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna interesēm. Var secināt, ka bērnam ir tikai tiesība, bet ne pienākums īstenot saskarsmi ar vecākiem un citām personām. Tas norāda, ka likums ir pakļauts bērna interešu nodrošināšanai, neuzliekot viņam pienākumu tikties ar personām, kuras nerāda labvēlīgu vidi bērna attīstībai.

Var secināt, ka vecākam, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums satīties un sazināties ar savu bērnu, kā arī interesēties par viņa fizisko un emocionālo veselības stāvokli, uzvedību, sekmēm izglītības iestādē u.tml. Savukārt vecākam, pie kura dzīvo bērns, ir pienākums informēt otru vecāku par bērna aprūpi un audzināšanu. Līdzīgi ir arī ar citiem radniekiem, vai personām, kas ir piedalījušas bērna audzināšanā. Bērnam ir tiesības tikties ar

¹² Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 177.panta ceturtdā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 27.decembra Spriedums Lieta Nr. A420166716, SKA-639/2017 8.punkts [aplūkots 20.03.2020.]

¹⁴ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 200.panta pirmās daļas otrais punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

radiem un citām personām, ja vien tas nerāda kaitējumu bērna attīstībai. Ja vecāki spēj vienoties par noteiktu saskarsmi savā starpā, tas atstāj pozitīvu ietekmi uz bērnu. Bet, ja vecāku starpā ir konflikts, kas traucē vecākiem viņu komunikācijā, ir skaidrs, ka visvairāk šajā situācijā cietīs bērns un viņa emocionālais stāvoklis. Bieži vien strīdu jautājumos cieš ne tikai bērns un viņa vecāki, bet arī citas personas. Piemēram, vecvecāki, kuriem vairs netiek dota iespēja būt kopā ar mazbērnu, kuru iepriekš bieži ir pieskatījuši. Dažkārt vecvecākiem vispār nav iespējas tikties ar mazbērniem. Tāpat tas ir attiecināms uz bērna pusbrāļiem un pusmāsām. Vecāks nevēlās, lai bērns tiktos ar otra vecāka jauno ģimeni, līdz ar to rodas strīdi, kas slikti ietekmē gan abus bērna vecākus, gan pašu bērnu. Dažreiz vecākam, pie kā dzīvo bērns, var šķist, ka otra vecāka jaunā ģimene nepietiekami aprūpē bērnu saskarsmes brīžos, līdz ar to rodas jauni konflikti, kas vēl vairāk negatīvi ietekmē bērnu.

Civillikuma 181.panta ceturtā daļa nosaka ļoti būtisku regulējumu saskarsmes tiesībā. Jebkurai personai ir pienākums atturēties no tādām darbībām, kas varētu negatīvi iespaidot bērna attiecības ar kādu no vecākiem. Saskarsmes lietās tieši šī panta daļa visbiežāk tiek pārkāpta no vecāku, vecvecāku, radnieku un citu personu puses. Viens no vecākiem bērnam nereti cenšas iestāstīt, cik otrs vecāks ir slikts, norāda uz kādiem trūkumiem. Proti, viens no vecākiem cenšas noskaņot bērnu pret otru vecāku. Šajos strīdos un bērna noskaņošanā bieži iesaistās arī vecvecāki un citi radnieki. Arī šajās situācijās visvairāk cieš bērns. Bērns mīl abus vecākus, līdz ar to ir apmulsis, redzot vecāku konfliktus un dzirdot negatīvas piezīmes. Tas var atstāt sliktas sekas bērna emocionālajā attīstībā.

Ja Civillikuma 177.pants, 178.pants un 181.pants regulē saskarsmes tiesību, tad Civillikuma 182.pants norāda uz saskarsmes tiesību strīdu risināšanu. Strīdu par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu var noteikt tiesa, izprasot bāriņtiesas atzinumu. Ja vecāki nolemj vērsties tiesā, tas norāda uz to, ka vienoties savā starpā viņi nevar. Ja vecāki nespēj vienoties par saskarsmi ar bērnu, tad, lūdzot tiesai noteikt saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, ir jāizvērtē, kāda saskarsme vecākam ir vēlama. Sakarā ar to, ka vecāki paši nevar vienoties par saskarsmi ar bērnu, tiesa būs tā, ka izlems šo jautājumu vecāku vietā, nosakot konkrētu saskarsmes vietu un laiku. Par to, kā tiek uzsākta tiesvedība, ir paskaidrots Civilprocesa likumā, un autore to apraksta otrajā apakšnodaļā.

1.2.Civilprocesa likuma regulējums

Civillikums nav vienīgais normatīvais akts, kas regulē saskarsmes tiesības. Saskarsmes tiesības tiek regulētas arī Civilprocesa likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Bāriņtiesu likumā un citos normatīvajos aktos.

Sākotnēji autore aplūkos Civilprocesa likumu, kas regulē prasības pieteikuma sniegšanu tiesā saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanai. Civilprocesa likums nosaka, kā pareizi sniegt prasības pieteikumu tiesā, kas ir prasības pieteikuma galvenās sastāvdaļas un kas jādara, lai tiesa pieņemtu prasības pieteikumu un ierosinātu lietu.

Tiesa ir iestāde, kas var ierosināt lietu tikai pēc personu vai iestāžu lūguma.¹⁵ Tātad tiesnesis nevar ierosināt lietu pēc savas iniciatīvas. Tiesā var iesniegt prasības pieteikumu vai, sevišķās tiesāšanās kārtības lietās, pieteikumu. Civilprocesa likuma sestā nodaļa nosaka gadījumus, kad lieta tiek skatīta sevišķā kārtībā. Saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšana nav izskatāmā sevišķas tiesāšanās kārtībā, līdz ar to tā tiek izskatīta vispārējā kārtībā. Lietas izskatīšana, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām ir aprakstīta Civilprocesa likuma 29¹.nodaļā.

Primāri būtu jāatzīmē, ka tiesai, izskatot lietas, kas skar bērnu, kā arī lietas, kas var skart bērnu, prioritāri ir jāņem vērā bērna tiesības un vislabākās intereses. Likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie normatīvie akti aizsargātu bērna likumiskās intereses iespējami labākajā veidā. Turklāt bērna tiesības un likumiskās intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama.¹⁶ Arī starptautiskais tiesību regulējums ir vērsts uz bērnu tiesību interešu nodrošināšanu. Bērnu tiesību konvencija norāda, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem primāri jābūt nodrošinātām bērna interesēm.¹⁷ Ir jāatzīmē, ka visās darbībās, kas attiecās uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestāde vai privātas iestādes, pirmkārt jāņem vērā bērna intereses.¹⁸ Bērna tiesības tiek īpaši aizsargātas tāpēc, ka pats bērns nespēj aizsargāt sevi. Bērnam nav rīcībspējas, viņš nav emocionāli un garīgi nobriedis situācijām, kad viņa tiesības tiek aizskartas. Tāpēc bērna intereses aizsargā bērna vecāki, aizbildņi, kas sagatavo bērnu patstāvīgai dzīvei. Ja bērns nonāk situācijās, kad bērna vecāki nespēj viņu aizsargāt, prioritāri noliekot savas intereses, tad bērna intereses tiek aizsargāta no iestāžu puses. Uz doto brīdi, bērna tiesības un intereses tiek aizsargātas ar bāriņtiesas palīdzību visos vecāku strīdos.

Prasības pieteikumu tiesā par aizgādības tiesību jautājumiem var sniegt vecāki, aizbildņi, bāriņtiesa vai prokurors. Prasības pieteikumu tiesā par saskarsmes tiesību jautājumiem var sniegt Civillikuma 181.pantā norādītas personas, t.i. vecāki, māsas, brāļi, vecvecāki un citas

¹⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 6.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

¹⁶ Satversmes tiesas 2019.gada 5.decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01 23.1.punkts, 2019.gada 16.maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2.punkts [aplūkots 09.04.2020.]

¹⁷ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 09.04.2020.]

¹⁸ Eiropas savienības Pamattiesību harta (2016/C 202/02) 24 panta otra daļa. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT> [aplūkots 30.03.2020.]

personas, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā. Civilprocesa likuma 128.pants norāda uz prasības pieteikumā nepieciešamo informācijas norādi. Jāņem vērā, ka tiesa ir jāiesniedz tik daudz prasības pieteikuma norakstus, cik lietā ir atbildētāju un trešo personu. Prasības pieteikumam jāpievieno valsts nodevas un citu tiesas izdevumu nomaksas kvīti vai maksājuma uzdevumu, apstākļus, uz kuriem prasījums pamatots.¹⁹ Lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām, papildus Civilprocesa likuma 128. panta noteiktajām ir jānorāda arī vēlamā saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, laiku un vietu. Ja prasītājs vēlas, lai saskarsme tiktu nodrošināta saskarsmes personas klātbūtnē, tad arī tas ir jānorāda prasības pieteikumā ar norādi uz konkrētu personu.²⁰ Prasības pieteikums ir jāiesniedz bērna dzīvesvietas²¹ pirmās instances tiesā un tam ir jābūt parakstītām.²² Likuma “Par tiesu varu” 30.panta pirmajā daļā norādīts, ka pirmās instances tiesa ir rajona (pilsētas) tiesa.²³ Ja lietas, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, izskatāmas līdz ar lietu par laulības šķiršanu vai laulības neesamību, piemērojami Civilprocesa likuma 29.nodaļas noteikumi.

Vienam no bērna vecākiem ir jāgriežas tiesā brīdī, kad kļūst skaidrs, ka savādāk situāciju atrisināt nevarēs. Prasības pieteikumu tiesā var sniegt gan tas vecāks, pie kura dzīvo bērns, gan tas vecāks, kurš vēlas ar bērnu tikties. Jo ātrāk vecāki vērsīsies tiesā, jo ātrāk situācija tiks sakārtota. Atbildētājam tiesai būs jāsniedz savi paskaidrojumi par prasību ne ilgāk, ka 15 dienu laikā, no prasības nosūtīšanas brīža. Ja vecāks (atbildētājs) nepiekrītīs piedāvātai saskarsmei, tad tiesā ir jāsniedz pretprasība, kurā jānorāda sev vēlamā saskarsme ar bērnu.²⁴ Tāpat tiesa prasītājam un atbildētājam nosūta informāciju par mediāciju, ar kuras palīdzību var risināt esošo strīdu.

Mediācija ir brīvprātīgs process, kurā konfliktējošie vecāki ar neitrālas trešās personas palīdzību, pašas mēģina atrast konstruktīvu konflikta risinājumu. Mediācija var palīdzēt vecākiem atrisināt savā starpā radušās nesaskaņas un konfliktus. Tā ir iespēja vecākiem runāt nevis par bērnu, bet par savu dzīvi, atrast iemeslu konfliktējošām attiecībām. Sertificēta mediātoze Lelde Kāpiņa, 13.03.2020. konferencē norāda, ka mediācija ir labs instruments, ka atrisināt konfliktu vecāku starpā. No 2017. gada 1. janvāra valsts budžeta programmas ietvaros personām iespējams saņemt valsts nodrošinātu atbalstu, lai izmantotu sertificētu mediatoru pakalpojumus. Arī 2020.gadā šī iespēja tiek piedāvāta vecākiem – ir iespējams saņemt piecas

¹⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998.,129.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

²⁰ Ibid, 244.² pants.

²¹ Ibid, 244.³ pants.

²² Ibid, 130.pants.

²³ Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.20.1992., 30.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847-par-tiesu-varu> [aplūkots 20.03.2020.]

²⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998.,136.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

bezmaksas sesijas, katra 60 minūšu garumā pie sertificēta mediatora.²⁵ Statistika rāda, ka 2017.gadā un 2018.gadā, kad valsts ir nolēmusi piešķirt līdzfinansējumu un piešķirt bezmaksas mediācijas konsultācijas, mediācijas izmantošanas gadījumi ir pieauguši. 2019.gadā valsts ir apturējusi līdzfinansējuma piešķiršanu, līdz ar to, arī mediācijas izmantošanas gadījumi ir samazinājušies. Statistika rāda, ka visvairāk mediāciju izmanto tieši ģimenes strīdos.²⁶ Ar valsts apmaksātajām piecām mediācijas stundām, var būt pietiekoši, lai atrisinātu dažus jautājumus un saprast, vai vecāki vēlē turpināt šo procesu. Mediāciju izmanto gan pēc savas gribas, gan pēc tiesas vai citu iestāžu ieteikuma. Vecāki mediācijas laikā spēj vienoties un to arī apliecina Lelde Kāpiņa, kas norāda, ka divas trešdaļas konfliktsituācijās vecāki spēj panākt vienošanos ar mediācijas palīdzību.²⁷ Vienlaicīgi mediācija ir brīvprātīgs process, no kura vecāki var arī atteikties.²⁸ Līdz ar to pusēm ir jāinformē tiesa, vai tās izmantos piedāvāto iespēju, vai arī atteiksies no tās.²⁹

Sagatavojot lietu iztiesāšanai, tiesnesis var nozīmēt sagatavošanas sēdi, kuras laikā tiek precizēts strīda priekšmets, pusēm tiek izskaidrotas procesuālās tiesības un pienākumi, tiek atrisināt daži procesuāli jautājumi.³⁰ Ierosinot lietu, tiesa var uzdot bērna dzīvesvietas bāriņtiesai sniegt atzinumu bērna interesēs, kā arī lūdz bāriņtiesai noskaidrot bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt. Tiesa arī uzaicina bāriņtiesas pārstāvi piedalīties tiesas sēdē, kuras laikā pārstāvis pamatos un motivēs bāriņtiesas atzinumu.³¹ Bāriņtiesas atzinums ir svarīgs pierādījums civillietā, jo bāriņtiesa, sniedzot atzinumu, izpēta ģimeni un ņem vērā bērna vislabākās intereses.

Saeima Civilprocesa likumā 2015.gada 29.oktobrī veica ļoti nozīmīgus grozījumus, pievienojot 244.¹⁰ pantu, kurš nosaka pagaidu lēmuma pieņemšanu aizgādības un saskarsmes tiesību jautājumos. Ir jāņem vērā, ka tiesnesis var pieņemt pagaidu lēmumu tikai pēc pušu lūguma. Pagaidu lēmums saskarsmes jautājumos ir ļoti svarīgs ne tikai bērnu vecākiem, bet arī pašiem bērniem. Sakarā ar to, ka tiesas process var ilgt pat vairākus gadus, pagaidu lēmums ir svarīgs, jo nosaka saskarsmi laika periodā, kamēr notiek tiesvedības process. Tas palīdz gan vecākiem, gan bērniem iejusties noteiktajā saskarsmes kārtībā. Pieņemot pagaidu lēmumu saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanai, tiesa lūdz bāriņtiesu sniegt ziņas, kas varētu būt svarīgas lietas izskatīšanā, t.sk. bērna viedokli. Pamatojoties uz saņemtajiem

²⁵ LR Tieslietu ministrijas oficiālā mājas lapa. Mediācija. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija> [aplūkots 05.05.2020.]

²⁶ Sertificētu mediātoru statistika. Pieejams: <http://sertificetumediatori.lv/category/aktualitates/> [aplūkots 10.05.2020.]

²⁷ Konferences "Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā" materiāli. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiali/?doc=5658&page= [aplūkots 10.05.2020.]

²⁸ Kas ir mediācija? Pieejams: http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F [aplūkots 20.03.2020.]

²⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 148.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

³⁰ Ibid, 149.¹ pants.

³¹ Ibid, 244.⁹ pants.

pierādījumiem lietā, tiesa izskata lietu tiesas sēdē un pieņem pagaidu lēmumu par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu. Protams, arī pagaidu lēmumu var apstrīdēt, iesniedzot par to blakus sūdzību, tomēr tas neaptur lēmuma izpildi.

Pagaidu lēmums regulē saskarsmi starp bērnu un vecāku, pie kura bērns nedzīvo, līdz brīdim, kamēr nav pieņemts tiesas spriedums. Tas ir svarīgs faktors bērna dzīvē, jo bērnam ir svarīgi nepazaudēt saikni ar otru vecāku. Šajā gadījumā pagaidu lēmums ir labs risinājums nopietnu strīdu gadījumos. Jo kamēr vecāku strīda izskatīšana turpinās, bērnam ir iespēja pavadīt laiku ar abiem. Pastāv risks, ka bez pagaidu tiesas lēmuma, bērns ilgstoši netiksies ar vecāku. Tas var ietekmēt viņu savstarpējas attiecības, un brīdī, kad tiesa lems par bērna un vecāka saskarsmi, šis faktors tiks ņemts vērā ka negatīvi ietekmējošs. Arī bāriņtiesa, sniedzot atzinumu un redzot, ka bērnam ar vecāku nav emocionālas saiknes, būs spiesta pieaicināt saskarsmes personu, kas palīdzēs atjaunot saikni starp vecāku un bērnu.

Kamēr darbojas pagaidu lēmums, bāriņtiesa var vērtēt ģimeni likumā noteiktajā kārtībā un sniegt atzinumu tiesai.³² Tiesa, saņemot visus pierādījumus, izskata lietu pēc būtības tiesas sēdē un pieņem nolēmumu. Spriedums ir pārsūdzams divdesmit dienu laikā no sprieduma pasludināšanas dienas. Līdz ar to, ar tiesas spriedumu vecāku strīds vēl nebeidzas. Viens no vecākiem it tiesīgs pārsūdzēt tiesas spriedumu, ievērojot procesuālos termiņus.

Rajona (pilsētas) tiesas spriedumu var pārsūdzēt, iesniedzot apelācijas sūdzību attiecīgajā apgabaltiesā.³³ Apelācija sūdzībā ir jānorāda apstākļi, kas ir par pamatu sprieduma pārsūdzībai, kā arī jānorāda, kādā apjomā tiek pārsūdzēts tiesas spriedums. Apelācijas sūdzībai ir jābūt motivētai. Apelācijas sūdzība, tāpat kā prasības pieteikums, ir jāparaksta. Jāņem vērā, ka apelācijas sūdzībā nevar grozīt vai sniegt jaunu prasījumu. Apelācijas sūdzību, līdzīgi ka prasības pieteikumu tiesnesis var atstāt bez virzības, ja konstatētas kādas nepilnības tā sastādīšanā. Par apelācijas sūdzību otram pusei ir jāsniedz savs paskaidrojums. Otram pusei ir tiesības sniegt pretapelācijas sūdzību. Civilprocesa likuma 427.pantā ir norādīts, ka Apelācijas instances tiesa var atcelt pirmās instances tiesas spriedumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai.

Šādi apelācijas instances tiesa var lemt šādos gadījumos:

- 1) tiesa lietu izskatījusi nelikumīgā sastāvā;
- 2) tiesa lietu izskatījusi, pārkāpjot procesuālo tiesību normas, kas nosaka pienākumu paziņot lietas dalībniekiem par tiesas sēdes laiku un vietu;
- 3) pārkāptas procesuālo tiesību normas par tiesvedības valodu;

³² Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006., 50.pants Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 30.03.2020.]

³³ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 413.pants, 414.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

- 4) tiesas spriedums piešķir tiesības vai uzliek pienākumus personai, kura nav pieaicināta lietā kā lietas dalībnieks;
- 5) lietā nav tiesas sēdes protokola vai tiesas sprieduma.

Apelācijas instances tiesā lietu skata pēc būtības un izskata tikai tos pierādījumus, par kuriem iesniegta apelācijas sūdzība. Izskatot visus pierādījumus, tiesa pieņem spriedumu. Spriedumu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā Latvijas Republikas Senātā 30 (trīsdesmit) dienu laikā no sprieduma pasludināšanas dienas, kasācijas sūdzību iesniedzot Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijā.

Lai izprastu visu tiesvedības procesu, sagatavot juridiski korektus dokumentus un noskaidrotu savas tiesības, vecāki var izmantot advokātu pakalpojumus. Kā norāda Satversmes 92.pants, ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā un ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.³⁴ Arī advokātiem, iesaistoties vecāku strīdos, ir jāievēro bērnu vislabākās intereses.

Autore secina, ka tiesvedības process ir diezgan sarežģīts un prasa zināmas prasmes dokumentu sagatavošanā, laiku un finanses. Turklāt, autores pieredze rāda, ka vecāki bieži vien izmanto savas tiesības un algo advokātus, kuri palīdz viņiem atrast labāku veidu, kā cīnīties par savu bērnu. Arī advokāta algošanai ir nepieciešami naudas līdzekļi, kas norāda uz to, ka saskarsmes lietas tiesā izmanto arī labvēlīgas ģimenes. Tiesas procesā pozitīvs ir tas, ka tiesa piedāvā pusēm vienoties jebkurā tiesvedības stadijā, kā arī piedāvā vecākiem izmantot mediācijas pakalpojumus. Savukārt mediācija ir lieliskā iespēja, kā tikt galā ar dažādām domstarpībām. Turklāt mediācijai ir savas priekšrocības, jo tiek atmaksāti 50% iemaksātas valsts nodevas, ja ir panākta vienošanās vai atsaukta prasība tiesā. Autore uzskata, ka tiesai būtu jāuzliek par pienākumu vecākiem apmeklēt vienu līdz trīs mediācijas konsultācijas. Protams, tas būtu pretēji mediācijas brīvprātības principam, tomēr, vecāku strīdu gadījumos, tas būtu lietderīgi. Vecākiem būtu iespēja pašiem izlemt, vai turpināt mediācijas procesu, vai arī izbeigt to.

³⁴ LR Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922., 92.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 15.05.2020.]

2. SASKARSMES TIESĪBU REALIZĀCIJAS MEHĀNISMI

2.1. Vienošanās

Ja vecāki nolemj dzīvot atsevišķi, bērna aprūpi un uzraudzību īsteno viens no vecākiem, t.i., tas, pie kura dzīvo bērns, tomēr vecāku kopīga aizgādība turpinās. Šajā gadījumā bērnam ir tiesības tikties arī ar otru vecāku, savukārt otram vecākam ir pienākums tikties ar bērnu un turpināt par viņu rūpēties. Tas ir ļoti svarīgi bērna attīstībai. Bērnam ir jātiekas ar vecāku, ar kuru bērns nedzīvo pēc iespējas biežāk, arī ciemoties pie viņa. Kad bērns tiek ar otru vecāku, ir svarīgi, lai dzīvesvietā būtu tie paši noteikumi, kā tie ir mājā, kurā viņš ikdienā dzīvo. Ir saprotams, ka katram vecākam ir savs režīms, arī bērnam ir savs, atšķirīgs režīms. Šie faktori ir ļoti svarīgi, vienojoties par saskarsmi ar bērnu. Bērnam ir svarīgi zināt, kad notiks saskarsme ar vecāku, tas rada drošības sajūtu. Savukārt vecākiem ir svarīgi vienoties par saskarsmi ar bērnu, ievērojot savus paradumu, darba grafiku, plānojot atvaļinājumu. Vecāki var vienoties savā starpā par bērna aprūpi, uzraudzību un saskarsmi, ievērojot savas un bērna intereses. Optimāla būtu vecāku labprātīga vienošanās par atsevišķi dzīvojošā vecāka un bērna vai bērnu tikšanās biežumu, ilgumu un vietu.³⁵ Jo precīzāka būs vienošanās, jo vieglāk būs gan vecākiem, gan bērnam. Tāpat, vienojoties, var mainīt un grozīt saskarsmes kārtību, ja ir tāda nepieciešamība.

Laulību ir iespējams izšķirt gan tiesā Civillikumā noteiktajā kārtībā, gan pie notāra Notariāta likumā³⁶ noteiktajā kārtībā, ar nosacījumu, ka tiks pievienota klāt vienošanās par bērna aizgādību, saskarsmes tiesību un bērna uzturlīdzekļiem, pretējā gadījumā laulība netiks šķirta. Tomēr šādu vienošanos būtu svarīgi sastādīt arī vecākiem, kuriem nav bijusi noslēgta laulība. Sastādot vienošanos, to var slēgt notariāla akta formā, kā līgumu, vai kā privātu vienošanos. Ja netiks pildīts notariāli sastādīts līgums, vecāks var panākt piespiedu izpildi, nepiesaistot tiesu, bet privāta vienošanās neuzliek tādas tiesības, līdz ar to, ja kāds no vecākiem nepildīt vienošanos, būs jāvērsas tiesā.³⁷ Vecākiem ir jāsaprot, ka jebkura vienošanās ir jāpilda, jo tas ir bērna interesēs. Ja pusēm rodas kādas domstarpības vai nesaskaņas, vecāki var izmantot mediāciju vai griezties bāriņtiesā, kas var palīdzēt sastādīt vienošanos, gan norādīt uz kādiem būtiskiem faktoriem, kuriem būtu jābūt ietvertiem vienošanās.

³⁵ Saskarsmes tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/313235-saskarsmes-tiesibas-un-pienakumi-2020> [aplūkots 11.04.2020.]

³⁶ Notariāta likums: LV likums. Pieņemts 01.06.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums> [aplūkots 11.04.2020.]

³⁷ Saskarsmes tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/313235-saskarsmes-tiesibas-un-pienakumi-2020> [aplūkots 11.04.2020.]

Arī tiesas procesa laikā ir iespējams noslēgt izlīgumu. Izlīgums apstiprināms, tiesai pēc savas iniciatīvas pieprasot attiecīgās bāriņtiesas atzinumu vai uzaicinot tās pārstāvi piedalīties tiesas sēdē.³⁸

Piemērotākais konfliktu risināšanas modelis būtu vienošanās. Vienošanās gadījumos vecāki spēj risināt konfliktus savā starpā, neiesaistot bērnu. Tātad vecāki atrod piemērotas metodes strīdu risināšanai un saprot sava bērna iekšējās sajūtas. Vecāki spēj atrisināt savas domstarpības neiejaucot tajā bērnu. Vecāki abi saskaņoti rūpējās par bērnu, ir konsekventi, atbalstoši.

RSU psihosomatikas klīnikas ārsts – psihoterapeits Dr. Artūrs Miksons, 13.03.2020. konferences laikā ir norādījis, ka viņa praksē ir bijuši tikai divi gadījumi, kad vecāki ir atnākuši pie viņa nevis tiesas procesa laikā, bet gan pirms šķiršanās, lai uzzinātu, kā labāk bērnu sagatavot šķiršanās procesam. No bērna puses skatoties, tas būtu vispareizākais brīdis, kad meklēt palīdzību, domājot par savu bērnu.³⁹

Var secināt, ka vienošanās ir viens no saskarsmes kārtības realizēšanas mehānismiem. Saskarsmes īstenošana uz vecāku vienošanās pamata vislabāk atbilst bērna interesēm un arī norāda uz vecāku spēju komunicēt savā starpā. Vecāku komunikācija ir ļoti svarīgs aspekts bērna aprūpē un audzināšanā. Vecāku konsekvence bērna audzināšanas jautājumos ir nozīmīga brīžos, kad bērns dzīvo šķirtā ģimenē. Tas palīdz pārvarēt grūtības un labāk izprast situāciju, kas notiek vecāku starpā. Bērnam ir svarīgi zināt situāciju ģimenē, neskatoties uz bērna vecumu. Vecāki, par šķiršanos un turpmāko bērna saskarsmi ar vecāku ar kuru bērns nedzīvos, var pastāstīt sadarbojoties ar psihologu, kurš palīdzēs un sniegs padomus, kā pasniegt šādu informāciju bērnam saudzīgākā veidā. Ir svarīgi saskaņot saskarsmi vecāku starpā, kā arī ņemt vērā bērna viedokli.

2.2. Tiesas spriedums

Ja vecākiem neizdodas vienoties, nākamais solis ir prasības pieteikums tiesā. Par tiesvedības procesu autore ir norādījusi pirmās nodaļas otrajā apakšpunktā. Svarīgi zināt, ka arī tiesvedības gaitā ir iespējams noslēgt izlīgumu, kas būtu vislabākais risinājums bērnam.

Tiesa, izskatot lietu pēc būtības, pieņem lēmumu par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu, kurā tiek precīzi norādīta saskarsmes kārtība. Parasti spriedumā ir detalizēti izskaidrota saskarsmes kārtība (izrietoša no vecāku sniegtajām prasībām). Proti, kad, kur un cik

³⁸ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 244.¹¹pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]

³⁹ Konferences “Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā” materiāli. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiالي/?doc=5658&page= [aplūkots 10.05.2020]

ilgi notiek saskarsme, norādot precīzus datumus un laikus ar bērna nogādāšanas vietu. Tāpat spriedumā norāda bērna saskarsmi ar vecāku bērna brīvlaikos, svētku dienās, vecāku vai citu radu svētkos (dzimšanas diena vai vārda diena), saskarsmes nosacījumus, ja bērns ir slims. Ir arī informācija par vecāku savstarpēju komunikāciju- kādā veidā notiek saskarsme starp vecākiem, cik bieži un kādā veidā vecāks paziņo par kādiem svarīgiem notikumiem bērna dzīvē, saistīti ar viņa aizgādību. Tas atvieglo vecāku ikdienu, jo ir skaidri zina kā un kur notiks bērna saskarsme ar otru vecāku un arī kā notiks komunikācija starp vecākiem gadījumos, ja kaut kas mainās. Vecākiem, kuri iepriekš nav vienojušies par saskarsmes tiesību realizācijas kārtību, vietas un laika noteikšana spriedumā ir būtisks priekšnoteikums vecāku pienākumu sadalē saskarsmes tiesību realizēšanai. No tā ir atkarīgs viena vecāka pienākums ierasties noteiktā vietā un laikā saskarsmes tiesību realizācijai, bet otram, kurš realizē aizgādību ikdienā, pienākums tajā pašā vietā un laikā nodrošināt bērna klātbūtni.⁴⁰ Jo precīzāk saskarsme tiks noteikta tiesas spriedumā, jo mazāk domstarpību būs starp bērna vecākiem. Protams, bērna augot, laikam ritot, viss var mainīties, un tad ir jādomā vai esošā saskarsmes kārtība der un vai tā nav jāmaina. Ja vecāki piekrīt tiesas spriedumam, viss ir kārtībā, viņi pierod pie noteiktas saskarsmes un arī īsteno to. Tomēr ir vecāki, kas arī pēc tiesas procesa nav apmierināti ar rezultātu un mēģina likt šķēršļus saskarsmes īstenošanas kārtībai un tiesas sprieduma izpildei.

Spriedums pusēm ir jāpilda, pretējā gadījumā var būt sekas. Civilprocesa likuma 74.⁵ nodaļa “Nolēmumu izpildīšana lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām” noteic tiesu izpildītāja pienākumus lietu piespiedu izpildē, kas saistītas ar saskarsmes tiesībām. Ja kāds no vecākiem nepilda tiesas spriedumu, otrs vecāks var vērsties pie tiesu izpildītāja. Ja nolēmumā ir noteikta piedzinēja saskarsmes tiesību īstenošanas kārtība, laiks un vieta, tiesu izpildītājs likuma noteiktajā kārtībā nosūta parādniekam paziņojumu par pienākumu izpildīt nolēmumu tajā noteiktajā kārtībā, laikā un vietā. Ja nolēmumā laiks un vieta nav noteikta, tiesu izpildītājs nosaka izpildes vietu un izpildes laiku saprātīgā termiņā, bet ne vēlāk kā pēc divām nedēļām, ja no nolēmuma neizriet citādi. Paziņojumā tiesu izpildītājs brīdina parādnieku par šajā nodaļā paredzētajām sekām, kas rodas nolēmuma neizpildes gadījumā. Ja nolēmumā noteikts, ka saskarsmes tiesības īstenošanas noteiktā vietā vai saskarsmes personas vai bāriņtiesas pārstāvja, vai bāriņtiesas pilnvarotas personas klātbūtnē vai noteiktā vietā un saskarsmes personas vai bāriņtiesas pārstāvja, vai bāriņtiesas pilnvarotas personas klātbūtnē, par nolēmuma izpildes laiku un vietu tiesu izpildītājs paziņo arī saskarsmes personai, bāriņtiesai un noteiktās vietas telpu lietotājam, dodot rīkojumu saskarsmes personai vai bāriņtiesas pārstāvim, vai bāriņtiesas pilnvarotai personai piedalīties izpildē un rīkojumu noteiktās vietas telpas lietotājam

⁴⁰Tiesībsarga birojs “Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika.” Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270808-saskarsmes-tiesibas-istenosanas-problematika/#komentari>[aplūkots 14.04.2020.]

nodrošināt iekļūšanu noteiktajā vietā.⁴¹ Var secināt, ka tiesu izpildītājs būs tā persona, pie kuras vērsīsies kāds no vecākiem, ja tiesas spriedums netiks pildīts, kā arī konstatēs tiesas sprieduma nepildīšanas faktu, sastādot aktu. Tiesu izpildītājs aktu par nolēmuma nepildīšanu nosuta rajona (pilsētas) tiesai, kura pieņēmusi nolēmumu lietā. Pēc akta saņemšanas, tiesnesis uzliek parādniekam naudas sodu līdz 1500 EUR.⁴² Ja persona pēc soda uzlikšanas turpina nepildīt tiesas nolēmumu, to var saukt pie kriminālatbildības par Krimināllikuma 168.pantā minētā noziedzīgā nodarījuma – nolēmuma par aizgādības, aprūpes un saskarsmes tiesībām ar bērnu nepildīšanas – izdarīšanu. Par šo noziedzīgo nodarījumu soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai piespiedu darbu, vai naudas sodu.⁴³ Papildus civiltiesiskajām un krimināltiesiskajām sekām par tīšu saskarsmes tiesību liegšanu otram vecākam – un tāpat arī bērnam – var iestāties arī administratīvi tiesiskas sekas, kas ir ne mazāk nopietnas. Proti, šāda rīcība ir uzskatāma par ļaunprātīgu vecāka tiesību izmantošanu, kas atbilstoši Civillikuma un Bāriņtiesu likuma normām var būt par pamatu aizgādības tiesību pārtraukšanai. Minētais nozīmē, ka pret saskarsmes tiesībām jāizturas godprātīgi, jo īpaši tāpēc, ka, liedzot vai kavējot to izmantošanu, tiek nodarīts kaitējums bērna tiesībām un tiesiskajām interesēm.⁴⁴ Civillikuma 203.pantā ir noteikti gadījumi, kad bāriņtiesa ir tiesīga pārtraukt aizgādības tiesības vecākiem. Viens no iemesliem var būt tiesas nolēmuma nepildīšana, ja tas norāda būtisku kaitējumu bērnam. Tāpat ir norādīts uz pret bērnu vērstu vardarbību. Tiesas nolēmuma nepildīšana, aizliegums bērnam tikt ar vecāku, var nodarīt būtisku kaitējumu bērna attīstībai. Bērnam ir svarīgi abi vecāki, kas par viņu rūpējās, ir svarīgi uzturēt emocionālo saikni ar vecākiem un just viņu atbalstu un savstarpējo cieņu. Vecāku strīdu gadījumā, bērns ir visvairāk pakļauts emocionālais vardarbībai, jo redz vecāku sliktas savstarpējās attiecības, vecāku velmi nodarīt pāri otram vecākam.

Lai tiesas spriedums būtu pēc iespējas korektāks, vecākiem, sniedzot prasību tiesā, ir jāizvērtē visa situācija un pēc iespējas sīkāk jāapraksta savas spējas un iespējas realizēt saskarsmes tiesības ar bērnu. Ir jāsaprot, ka tiesas spriedums uzliek papildus pienākumus vecākam, jo sprieduma nepildīšanas sekas ar būt nopietnas. Var tikt noteikts naudas sods, un tam sekot arī administratīva atbildība vai kriminālatbildība. Arī bāriņtiesai ir tiesības iejaukties sprieduma nepildīšanā un ierosināt lietu par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam par saskarsmes tiesību liegšanu bērnam ar vecāku.

⁴¹ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 620.²⁴pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 13.04.2020.]

⁴² Ibid, 620.²⁵pants.

⁴³ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998., 168.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [aplūkots 13.04.2020.]

⁴⁴ Saskarsmes tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/313235-saskarsmes-tiesibas-un-pienakumi-2020> [aplūkots 14.04.2020.]

2.3.Saskarsmes tiesību ierobežošana

Saskarsmes tiesības ierobežošana un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšana ir atšķirīgi jēdzieni, un to risināšanai likumdevējs ir noteicis atšķirīgu risināšanas kārtību, norādot, kādi gadījumi atbilst bāriņtiesas kompetencei un kādi – piekritīgi tiesai.⁴⁵

Tiesa ne tikai ir tiesīga noteikt saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, bet arī ierobežot saskarsmes tiesību vai atņemt to uz laiku, ja saskarsme kaitē bērna interesēm un kaitējums citādi nav novēršams.⁴⁶ Saskarsmes tiesību var ierobežot tikai nopietnu apsvērumu dēļ. Apstākļi, kas var negatīvi ietekmēt bērna emocionālo un fizisko stāvokli. Lemjot par saskarsmes tiesību ierobežošanu, tiesai ir jāvadās atbilstoši samērīguma principam un jāvērtē, kā konkrēto gadījumu atrisināt bērnam vissaudzējošākā veidā. Tiesai ir jālemj, vai ierobežot saskarsmi, vai lemt par saskarsmes tiesību atņemšanu uz kādu laiku.⁴⁷

Tiesa var arī atņemt saskarsmes tiesību, ja tā kaitē bērna interesēm, un kaitējums citādi nav novēršams. Jāņem vērā, ka vecāka saskarsmes tiesība ir tiesību uz ģimenes dzīvi sastāvdaļa, kas var tikt ierobežotas vienīgi, ja ierobežojums ir noteikts ar likumu, ierobežojumam ir leģitīms mērķis un tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā. Lēmumu par saskarsmes ierobežošanu var pieņemt tiesa vai atsevišķos likumā noteiktos gadījumos – bāriņtiesa vai iestāde, nevis kāds no bērna vecākiem. Tiesa saskarsmes tiesību var ierobežot, turklāt, ja nepieciešams, var noteikt, ka ar bērnu drīkst tikties tikai trešās personas klātbūtnē vai noteiktā vietā, ciktāl tas atbilst bērna interesēm. Diemžēl praksē samērā bieži saskaramies ar gadījumiem, kad pretēji normatīvajam regulējumam saskarsmi ierobežo tieši kāds no bērna vecākiem, tādējādi pārkāpjot ne tikai otra vecāka, bet arī bērna tiesības. Turklāt nereti saskarsme tiek liegta arī pēc tam, kad spēkā ir stājies tiesas nolēmums par saskarsmes kārtības noteikšanu, neraugoties uz likuma bardzību, kas šādos gadījumos var tikt piemērota par tiesas nolēmuma nepildīšanu.

Bāriņtiesai, ja kāds no bērna vecākiem nepilda tiesas nolēmumu, ir pamats izvērtēt konkrētā vecāka tiesību ļaunprātīgu izmantošanu un lemt par aizgādības tiesību pārtraukšanu saskaņā ar Civillikuma 203. panta trešo daļu, kas nosaka, ka aizgādības tiesības vecākam var tikt pārtrauktas arī gadījumos, kad vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības, nepildot tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, ja tas nodara būtisku

⁴⁵ Tiesībsarga birojs "Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika." Jurista Vārds, 06.06.2017., Nr. 24 (978), Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270808-saskarsmes-tiesibas-istenosanas-problematika/#komentari> [aplūkots 28.03.2020.]

⁴⁶ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 182.panta trešā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

⁴⁷ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020.gada 17.februāra spriedums Lietā Nr. A420207818, SKA-700/2020. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas?lawfilter=1> [Aplūkots 11.04.2020.]

kaitējumu bērnam un ja nepastāv otram vecākam šķēršļi īstenot bērna aprūpi.⁴⁸ Tātad kā galējais līdzeklis, ko bāriņtiesa var piemērot vecāka tiesību ļaunprātīgas izmantošanas gadījumā, kas izpaužas kā tiesas nolēmuma par saskarsmi ar otru vecāku nepildīšana, ir aizgādības tiesību pārtraukšana.

Tomēr normas piemērošana praksē ir sarežģīta, jo vienlaikus jākonstatē divu apstākļu iestāšanās: otram vecākam nav šķēršļu īstenot bērna aprūpi un saskarsmes liegšana radījusi bērnam būtisku kaitējumu. To, ka Civillikuma 203. panta trešo daļu ir grūti piemērot, iespējams, apliecina arī statistika – Tiesībsarga rīcībā nav informācijas par nevienu gadījumu, kad bāriņtiesa būtu piemērojusi minēto regulējumu un pārtraukusi kādam vecākam aizgādības tiesības par saskarsmes tiesību liegšanu ar otru vecāku. Tādēļ arī praksē nereti nākas saskarties ar situācijām, kur otrs vecāks jūtas bezspēcīgs, jo pat tiesas nolēmums nespēj nodrošināt viņa un bērna tiesību ievērošanu.⁴⁹

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.panta pirmajā daļā noteikts, ka bērnam, kas nodots aizbildnībā vai audžuģimenē vai ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī ar brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā.⁵⁰ Saskaņā ar panta trešajā daļā noteikto bāriņtiesa var pieņemt lēmumu par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu. Civillikuma 182.panta piektā daļa noteic: "Ja bērns ir šķirts no ģimenes, saskarsmes tiesību var ierobežot bāriņtiesa."⁵¹

Ierobežot saskarsmes tiesības ar bērnu var tikai īpašos gadījumos. Ja saskarsme negatīvi ietekmē bērna attīstību, tas būtu par pamatu ierobežot saskarsmes tiesības. Kad vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības un emocionāli ietekmē bērnu, radot viņam traumu, tas būtu par pamatu ierobežot saskarsmes tiesības. Kad bērns dzīvo pie viena vecāka un ciemojās pie otra, viens no vecākiem var rādīt pārdzīvojumus bērnam, slikti izsakoties par otru vecāku. Vecāki bieži to dara neapzināti. Tomēr tas nelabvēlīgi ietekmē bērna attīstību un varētu kļūt par pamatu saskarsmes tiesību ierobežošanai. Vecāka pienākums ir nodrošināt bērnam drošu vidi, lai bērns varētu justies pasargāts.

⁴⁸ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 203.panta trešā daļa. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

⁴⁹ 06.06.2017. Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270808-saskarsmes-tiesibas-istenosanas-problematika/#komentari> [aplūkots 15.04.2020.]

⁵⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums>

⁵¹ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 182.panta piektā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

2.4 Saskarsmes īstenošana saskarsmes personas klātbūtnē

Saskarsmes tiesības var tikt īstenotas saskarsmes personas klātbūtnē. Saskarsmes persona var būt psihologs, bāriņtiesas pārstāvis, sociālais darbinieks vai arī kāds bērna radnieks. Izskatot jautājumu par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, tiesai spriedumā ir konkrēti jānorāda, kuras saskarsmes personas (psihologa) klātbūtnē, kurā vietā un cik ilgi īstenojama vecāka tikšanās ar bērnu.⁵² Jo precīzāk spriedumā būs norādīta saskarsmes realizācijas kārtība, jo mazāk iespējamo strīdu varētu būt vecāku starpā. Lai arī bērns saskarsmes tiesības īsteno pats personiski, tomēr viņam var būt vajadzīga otra vecāka palīdzība tās īstenošanā, šķēršļu nelikšana, kā arī nepieciešamības gadījumā pārstāvība, ja saskarsmes tiesību īstenošanai nepieciešama vēl kādu papildu darbību veikšana. It īpaši tas ir aktuāli situācijā, kad bērns ir mazs un pilnā apmērā vēl nevar īstenot visas viņam piemītošās tiesības.⁵³ Šādos gadījumos bērnam ir nepieciešama saskarsmes persona, kas palīdzēs īstenot saskarsmi ar bērnu, nenodarot tam pāri.

Saskarsmes persona ir fiziskā persona, kuras klātbūtnē, ja tā piekrīt, īsteno saskarsmes tiesību. Saskarsmes persona var būt arī juridiskā persona, kas nodrošina speciālista klātbūtni saskarsmes tiesības īstenošanas laikā.⁵⁴ Saskarsmes persona tiek izvēlēta bērna interesēs, līdz ar to, šāda veida saskarsmei nevajadzētu traucēt bērna ikdienai. Saskarsmei vajadzētu notikt bērnam ierastajā vidē. Tā var būt bērna mājas vai izglītības iestāde, vieta, kur bērns jūtas droši. Ir svarīgi, lai saskarsmes persona būtu neitrāla persona, kas nav ieinteresēta bērna saskarsmes veidošanā ar vecāku.

Saskarsmes personas var tikt pieaicināta gadījumos, kad ir aizdomas par vecāka nelabvēlīgo ietekmi uz bērnu. Arī gadījumā, ja vecāks pret bērnu ir bijis vardarbīgs, bet vēlās atjaunot saikni ar bērnu. Saskarsmes persona varētu tikt nozīmēta, ja bērna vecākam ir nepieciešams saņemt palīdzību emocionālās saiknes atjaunošanai ar bērnu. Tāpat tiesa saskarsmes personu var noteikt pēc kāda no vecāku lūguma. Piemēram, Rīgas rajona tiesas 22.06.2018. spriedumā lietā Nr. C33465317, tika nolemts noteikt vecākam saskarsmi ar bērnu saskarsmes personas klātbūtnē. Šajā gadījumā, saskarsmes persona bija bērna vecmamma, vecāka, ar kurus bērns dzīvo, mamma.⁵⁵ Šajā lietā saskarsme notika līdz brīdim, kad saskarsmes

⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada [...] SPRIEDUMS Lietā Nr.[...] SKC-[E]/2017(spriedumi lietās ar slēgtas lietas statusu), Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civilprocesa-likums/b-dala-tiesvediba-pirmas-instances-tiesa-127-40610-pants/piekta-sadala-atsevisku-kategoriju-lietu-izskatisanas-ipatnibas-233-25064pants/291-nodala-lietas-kas-izriet-no-aizgadibas-un-saskarsmes-tiesibam-2441-24414-pants?lawfilter=1> [aplūkots 24.04.2020.]

⁵³ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. SKA-523/2011). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas> [Aplūkots 26.04.2020.]

⁵⁴ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937., 182.panta ceturtā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]

⁵⁵ Rīgas rajona tiesas 22.06.2018. spriedums lietā Nr. C33465317

persona – bērna vecmamma, sāka likt šķēršļus bērna saskarsmei ar otru vecāku, līdz ar to, bāriņtiesai, kas strādāja ar ģimeni, bija jāiesaistās situācijas risināšanā. Bāriņtiesa, veicot pārrunās ar visām iesaistītajām pusēm, pieņēma lēmumu bērna vislabākajās interesēs mainīt saskarsmes personu un par saskarsmes personu noteikt bāriņtiesas psihologu. Abi vecāki piekrita šādam risinājumam. Ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 07.12.2018. lēmumu lietā Nr.C33465317 tika nolēmts apstiprināt vecāku izlīgumu, ar kuru tika noteikta bērna saskarsme ar otru vecāku bāriņtiesas psihologa klātbūtnē.⁵⁶

Diemžēl ne Civillikumā, ne Civilprocesa likumā nav noteikts precīzi, kas drīkst un kas nedrīkst būt par saskarsmes personu. Nav regulējuma arī par to, kādos gadījumos ir jānosaka saskarsmes persona, un kādos nē. Lūgumu par saskarsmes personas noteikšanu var iesniegt lietas dalībnieki, to var ierosināt bāriņtiesa, kā arī jautājums par nepieciešamību pēc saskarsmes personas klātbūtnes var tikt ierosināts pēc tiesas iniciatīvas. Saskarsmes persona arī tiek aicināta uz tiesas sēdi, kurā tiks lemts par turpmāko vecāka saskarsmi ar bērnu.⁵⁷

Var secināt, ka saskarsmes persona var būt ļoti noderīga, tomēr ir rūpīgi jāizvērtē, kas tieši kļūst par saskarsmes personu un vai tiešām tā ir nepieciešama. Ir svarīgi, lai Civillikumā būtu noteikti kritēriji un precizēti saskarsmes personas pienākumi. Nosakot par saskarsme personu bērna radnieku no viena vai no otra vecāka puses, ir svarīgi izskaidrot, ko saskarsmes persona var un ko nevar darīt. Ja vecāku starpā ir konfliktējošās attiecības, iespējams, saskarsmes persona būs viena vecāka pusē un varētu likt šķēršļus bērna saskarsmei ar otru vecāku. Šādos gadījumos būtu jāparedz arī atbildība par nekorektu pienākumu pildīšanu.

⁵⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 07.12.2018. lēmums lietā Nr.C33465317

⁵⁷ Saskarsmes tiesību īstenošanas problemātika 19.11.2019./Nr.46 (1104) Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/275625-saskarsmes-tiesibu-istenosanas-problematika/> [aplūkots 25.04.2020.]

3. BĀRIŅTIESAS NOZĪME SASKARSMES TIESĪBU NODROŠINĀŠANĀ

3.1. Bērnu tiesību aizsardzība

Latvijas Republikas Satversmes 110. pantā ietverts ģimenes aizsardzības pienākums, no kura izriet nepieciešamība aizsargāt tiesības, kas saistās ar bērna tiesiskām un faktiskām attiecībām ar saviem vecākiem, līdz ar to ģimenes aizsardzība sevī ietver valsts pienākumu nodrošināt valsts un citu personu neiejaukšanos vecāku un bērnu attiecībās, vecāku tiesību ierobežošanu, kā arī atbalsta mehānismu veidošanu ģimenēm, vecākiem un bērniem.⁵⁸ Vecāku strīdu gadījumos, vecākiem ir jāvērsas iestādēs, lai sakārtotu savas attiecības un spētu atrisināt tās. Bērns nedrīkst būt iejaukts vecāku konfliktā, līdz ar to tiek piesaistītas tādas iestādes kā bāriņtiesa un tiesa. Tomēr ģimenes nonākot iestāžu redzeslokā, tiek ievērota konfidencialitāte un ziņas par ģimeni netiek izpaustas personām, kuras nav lietas dalībnieki.

Bērnu tiesību definīcija izriet no pamatidejām, kuras nosaka Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Deklarācijas 25.pantā ir noteikts, ka mātēm un bērniem ir tiesības uz īpašu aizsardzību un palīdzību.⁵⁹ Atzīstot bērnu vienlīdzīgās tiesības uz visām brīvībām, kas pasludinātas deklarācijā, starptautiskā kopiena atzīst papildus palīdzības un atbalsta nepieciešamību bērniem. Bērniem ir nepieciešama palīdzība no pieaugušo puses, kas sniegs bērniem izpratni par dzīvi, attīstību, attiecību veidošanu savā starpā. Harmoniskai personības attīstībai nepieciešams, lai bērns dzīvo un aug mīlestības, labuma un laimes gaisotnē, ģimenes vidē, tuvu un mīlošu cilvēku vidū. Pieaugušo uzdevums ir palīdzēt bērnam sagatavoties patstāvīgai dzīvei, kļūt par pilntiesīgu sabiedrības locekli, kā arī radīt bērna fiziskai un garīgai attīstībai piemērotus dzīves apstākļus.⁶⁰ Augot, bērns vēlas līdzināties pieaugušajiem sev apkārt, līdz ar to pieaugušajam ir jārada labs piemērs. Bērnam ir jānodrošina droša vide, drošus apstākļus mājās, lai bērns vienmēr vēlētos atgriezties mājās.

Bērnu tiesības starptautiski ir nostiprinātas ANO Konvencijas 9. panta trešajā daļā⁶¹, kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. panta trešajā daļā, kurā noteikts, ka valstij ir pienākums respektēt no viena vai abiem vecākiem šķirta bērna tiesības pastāvīgi uzturēt

⁵⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 572., 591. lpp.

⁵⁹ Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta un pasludināta ar Ģenerālās Asamblejas 1948. gada 10. decembra 217. A (III) rezolūciju. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija> [aplūkots 27.04.2020.]

⁶⁰ Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/apraksts> [aplūkots 14.04.2020.]

⁶¹ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1150> [aplūkots 09.04.2020.]

personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar abiem vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā bērna interesēm.⁶² Bērniem ir svarīgi uzturēt kontaktus ar abiem vecākiem, līdz ar to, jebkura strīda gadījumā, kas nonāk iestāžu redzeslokā, iestādēm ir jārikojas bērna interesēs un jāvērtē situācija, iesaistot abus bērna vecākus.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajam bērna tiesību aizsardzību nodrošina, pirmkārt, bērna vecāki. Bērnu tiesību konvencija 18. pants nosaka, ka vecāki ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību. Viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm. Līdz ar to bērna tiesību aizsardzība un labāko interešu nodrošināšana ir katra vecāka primārais pienākums un rūpju objekts.⁶³ Ikviena iedzīvotāja pienākums ir sargāt ne tikai savu, bet arī citu bērnu drošību, ne vēlāk kā tajā pašā dienā ziņot policijai, bāriņtiesai vai citai bērna tiesību aizsardzības institūcijai par jebkādu vardarbību pret bērnu, par viņa tiesību pārkāpumu vai citādu apdraudējumu, kā arī tad, ja personai ir aizdomas, ka bērnam ir priekšmeti, vielas vai materiāli, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību.⁶⁴

ANO bērnu tiesību aizsardzības komitejas Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013)⁶⁵ sniedz padziļinātu skaidrojumu par bērna labāko interešu nepieciešamo izpratni. Konvencijas 3. pants nodrošina bērnam tiesības nevis uz kaut kādām abstraktām "labākajām interesēm", bet uz viņa interešu (vajadzību) izvērtējumu konkrētā situācijā, kurā bērns atrodas, paturot prātā, ka primāri visas darbības veicamas un jebkuri lēmumi pieņemami, balstoties uz bērna vajadzību novērtējumu. Objektīvs bērna vajadzību novērtējums ir instruments, ar kura palīdzību bērna labākās intereses ir nodrošināmas.

Bērnu aizsardzības princips ir piemērojams primāri katrā lietā, kurā ir iesaistīts bērns. Šim principam ir jāpieturas jebkurai iestādei, neatkarīgi no tā, vai lēmums tiek pieņemts valsts, pašvaldību vai privātajā sektorā. Tieši šajā principā ir ietvertas konvencijas pamata vērtības.⁶⁶ Bērna tiesību aizsardzība ir bērna emocionālās attīstības nodrošināšana, bērna uzturēšana drošos apstākļos, bērna atbalstīšana. Materiālais atbalsts arī ir svarīgs, bet svarīgāks ir bērna emocionālais stāvoklis, spēja uzticēties vecākam, kad bērns jūt, ka vecāki viņu mīl un atbalsta. Atbalstīt bērnu ir ļoti svarīgi un atbalsts ir nepieciešams no katra vecāka, neskatoties uz to, kur

⁶² Eiropas Savienības Pamattiesību harta 24.pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [aplūkots 26.04.2020.]

⁶³ Saskarsmes tiesību īstenošanas problemātika 19.11.2019./Nr.46 (1104) Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/275625-saskarsmes-tiesibu-istenosanas-problematika/> [aplūkots 25.04.2020.]

⁶⁴ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. 13.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums> [aplūkots 25.04.2020.]

⁶⁵ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). United Nations, Committee on the Rights of the Children, 2013. Pieejams: https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

⁶⁶ Bērna labāko interešu principa realizācija praksē. 07.01.2020. Nr.01 (1111) Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/275874-berna-labako-interesu-principa-realizacija-prakse/>

vecāki dzīvo. Vecāki var dzīvo šķirti, bet tam nevajadzētu būt par šķērslī vecāka un bērna attiecībām. Strīdam nonākot ārpus ģimenes, jebkurai iestādei ir jāvērtē situācija, vadoties pēc bērnu vislabākajām interesēm, tādējādi nepārkāpjot Starptautiskos aktos un Latvijas normatīvajos aktos noteiktos principus.

Tiesību normas nevar piespiest vecākus būt apzinīgiem un saprātīgiem, tomēr bērna tiesības augt drošā un saudzējošā vidē ir vecāku atbildība. Tāpat vecāku atbildība ir apzināties, kādas sekas uz bērna personības attīstību atstāj viņa iesaistīšana vecāku konfliktu risināšanā. Bērna vecumam neatbilstošu lēmumu pieņemšana un atbildības par vecāku konfliktu risināšanu pārņemšana uz nenobriedušu personību ir viena no emocionālās vardarbības formām, kas liek apšaubīt abu vecāku spēju realizēt bērna aizgādību.⁶⁷ Ir svarīgi apzināties to, ka bērnu iesaistīt savstarpējā konfliktā nevar. Uzlikt bērnam pienākumu izvēlēties, pie kura vecāka bērns vēlas dzīvot, varētu sagraut bērna garīgo stāvokli un likt viņam izjust diskomfortu vecāku klātbūtnē. Bērna vēlme ir dzīvot ar abiem vecākiem, būt daļai no ģimenes. Bērnam ir grūti pieņemt vecāku šķiršanos, līdz ar to viņam nevar uzlikt par pienākumu izvēlēties, pie kura vecāka viņš vēlētos dzīvot un cik bieži viņš vēlētos tikt ar otru vecāku.

Tomēr, bērna viedokļa noskaidrošana ir viens no svarīgākajiem aspektiem bērnu tiesību aizsardzībā. Jebkuru strīdu gadījumā, ir svarīgi uz klausīt bērna viedokli, ja viņš spēj to sniegt. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13.pants paredz, ka bērnam ir tiesības brīvi izteikt savas domas, šajā nolūkā saņemt un sniegt jebkāda veida informāciju, kā arī tiesības tikt uz klausītam visos jautājumos, kas skar bērnu, pie tam bērna uzskatiem tiek veltīta pienācīga uzmanība atbilstoši tā vecumam un brieduma pakāpei.⁶⁸ Bērnu tiesību konvencijas 12.pantā ir paredzēts, ka ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Šajā nolūkā bērnam tiek dota iespēja tikt uz klausītam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību, ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas.⁶⁹

Pamatojoties uz iepriekšminēto, var secināt, ka likumdevējs ir noteicis, ka bērna viedoklis šajā jautājumā ir svarīgs, īpaši, kad bērna vecums atļauj viņam domāt racionāli. Krimināllikuma 11.pants nosaka, ka persona, kas ir sasniegusi 14 gadu vecumu, ir saucama pie

⁶⁷ Saskarsmes tiesību īstenošanas problemātika 19.11.2019./Nr.46 (1104) Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/275625-saskarsmes-tiesibu-istenosanas-problematika/> [aplūkots 25.04.2020.]

⁶⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. 13.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums>

⁶⁹ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1150> [aplūkots 09.04.2020.]

kriminālatbildības.⁷⁰ Proti, likumdevējs jau ir noteicis vecumu, kurā nepilngadīgais ir spējīgs racionāli domāt un izteikt savām interesēm atbilstošo viedokli, kā arī atbildēt par savas rīcības sekām. Tomēr jāņem vērā arī bērna individuālās attīstības pakāpi un īpatnības.

Ņemot vērā iepriekšminēto, var secināt, ka bērns ir jāuzklausā, pat agrīnā vecumā, bet informācijai piešķiramā nozīme ir būtiski atkarīga no bērna individuālās attīstības pakāpes un īpatnībām. Autore uzskata, ka bērna viedokli par viņa dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmes tiesību ar otru vecāku izmantošanas kārtības noteikšanu būtu objektīvi jāvērtē no bērna 14 gadu vecuma, jo bērns šajā vecumā spēj objektīvi vērtēt situāciju un pieņemt lēmumus. Jaunāka vecuma bērniem viedoklis būtu jānoskaidro pēc iespējas saudzīgāk, ar bērnu tiesību aizsardzības speciālistu palīdzību (bāriņtiesas pārstāvji, psihologi), un objektīvi novērtēt situāciju kopumā. Bērnam, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu nebūtu jājautā par to, pie kura vecāka viņš vēlē dzīvot un kā vēlē tikties ar otru vecāku. Bērna viedokli būtu jānoskaidro, jautājot bērnam par ikdienas lietām, piemēram, kādas attiecības viņam ir ar katru no vecākiem, kādas ir viņu kopīgas izklaides, ko viņi dara brīvajā laikā, kurš vecāks un kā palīdz mājas darbos. Šāda pieeja bērna viedokļa noskaidrošanai būtu saudzīgāka mazākam bērnam, bet bērnam no 14 gadu vecuma būtu iespēja izteikt savas domas arī par dzīvesvietas un saskarsmes jautājumiem.

3.2. Bāriņtiesas atzinums kā pierādījums tiesas procesā

Bāriņtiesa ir novada vai pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde. Bāriņtiesas pienākumos ietilpst arī atsevišķo notariālo funkciju veikšana, ja šajos novados nav notāra. Tomēr bāriņtiesa prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.⁷¹

Kaut arī bāriņtiesas nosaukumā ir vārds “tiesa”, bāriņtiesu nevar uzskatīt par tiesu likuma izpratnē. Bāriņtiesa Latvijā ir vēsturiski izveidojies termins. Sākotnēji nosaukums bija “pagasta tiesa”, vēlāk “bāriņu tiesa”. Likumā Par tiesu varu 1. panta trešajā daļā noteikts, ka tiesu vara Latvijas Republikā pieder rajonu (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām, Augstākajai tiesai un Satversmes tiesai, bet izņēmuma stāvokļa vai kara laikā — arī karatiesām.⁷² Var secināt, ka bāriņtiesa nepieder pie Latvijas tiesu varas. Tomēr bāriņtiesai ir nodotas vairākas funkcijas, kas ļauj bāriņtiesai pieņemt lēmumus bērnu un aizgādībā esošo personu interesēs.

⁷⁰ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998., 11.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 15.05.2020.]

⁷¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 14.04.2020.]

⁷² Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847-par-tiesu-varu> [aplūkots 14.04.2020.]

Vecāki, meklējot palīdzību bāriņtiesā, vēlās saņemt atbalstu no bāriņtiesas puses. Ne vienmēr vecāki saprot, ka bāriņtiesa vērtē situāciju bērna interesēs, nevis vecāku interesēs. Vecāki, risinot strīdu, var aizmirst par viņu pienākumu rūpēties par bērnu un aizsargāt viņa vislabākās intereses. Šādos gadījumos vecākiem ir jāvērsas bāriņtiesā ar lūgumu palīdzēt risināt domstarpības vecāku starpā. Bāriņtiesa iesaistās strīda risināšanā un uzaicina vecākus uz sarunu, lai mēģinātu atrisināt radušās domstarpības. Bāriņtiesa piedāvā vecākiem vienoties par saskarsmi un neizmantojot tiesas procesu. Bāriņtiesa izskaidro vecākiem tiesvedības gaitu un procesuālo kārtību, norādot uz to, ka vienošanās vecāku starpā ir vispiemērotākā gan vecākiem, gan bērnam. Bāriņtiesa arī informē vecākus par mediācijas iespējam.

Tomēr ir situācijas, kad bērna vecāki nespēj vai nevēlas vienoties un vērsas tiesā ar prasību par bērna dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu. Ir gadījumi, kad saskarsmes tiesību noteikšana ar tiesas sprieduma palīdzību ir nepieciešama un tas ir labākais risinājums bērnam.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 244.⁹ pantā noteikto, lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, tiesa pēc savas iniciatīvas vai ieinteresēto personu lūgumu pieprasa attiecīgās bāriņtiesas atzinumu.⁷³ Atzinumu sniedz tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta tā vecāka dzīvesvieta, pie kura dzīvo bērns. Ir situācijas, kad otra vecāka deklarēta vai faktiskā dzīvesvieta atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā. Šajā gadījumā bāriņtiesa, kurai uzlikts par pienākumu sniegt atzinumu tiesai, otra vecāka deklarētas vai faktiskās dzīvesvietas bāriņtiesai lūdz sniegt rakstisku informāciju, kas nepieciešama atzinuma sagatavošanai pēc būtības, tajā skaitā, veikt personas dzīves apstākļu pārbaudi, noskaidrot otra vecāka viedokli par prasības pieteikuma būtību, u.c. darbības.⁷⁴

Tiesa pieaicina bāriņtiesu sniegt atzinumu saskaņā ar Civilprocesa 89.panta pirmajā daļā noteikto. Var secināt, ka bāriņtiesa tiek pieaicināta piedalīties procesā, lai savas kompetences ietvaros dot atzinumu lietā un aizstāvēt bērna tiesības un ar likumu aizsargātas intereses.⁷⁵ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija savās vadlīnijās vērš uzmanību tam, ka bāriņtiesām, veicot procesuālās darbības un pieņemot lēmumus, primāri jāvadās pēc bērna vislabākajām interesēm, saskaņā ar Konvencijas Par bērnu tiesībām 3.pantu.⁷⁶

Bāriņtiesu likuma 50.pants paredz, ka bāriņtiesa pēc tiesas pieprasījuma sniedz atzinumus, kas nepieciešami šādos gadījumos:

⁷³ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 244.⁹ pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 13.04.2020.]

⁷⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006., 58.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 13.04.2020.]

⁷⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998., 89.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 13.04.2020.]

⁷⁶ 19.05.2011. Vadlīnijas bāriņtiesām lietu piekritības jautājumos lietās pēc tiesas pieprasījuma. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=2475&page=2 [aplūkots 13.04.2020.]

- 1) lai noteiktu kārtību, kādā izmantojamas saskarsmes tiesības un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu;
- 2) viena vecāka atsevišķas aizgādības noteikšanai;
- 3) aizgādības tiesību atņemšanai un atjaunošanai;
- 4) paternitātes atzīšanai vai apstrīdēšanai;
- 5) citos Civilprocesa likumā paredzētajos gadījumos.

Atzinumu mērķis šajās lietās ir bāriņtiesas viedoklis par vecāku spēju realizēt bērna aizgādību un saskarsmi, un, galvenokārt, sniegt viedokli, kāda saskarsmes realizēšanas kārtība būtu nosakāma, ievērojot bērna viedokli un bērna intereses. Bērna vislabākās intereses katrā gadījumā bāriņtiesai ir jāizvērtē individuāli, ņemot vērā bērna personiskās vajadzības, bērna vecumu, veselības stāvokli, garīgas un fiziskas attīstības līmeni un virkni citu aspektu.

Bāriņtiesas uzdevums ir aizsargāt bērna tiesības un intereses, līdz ar to bāriņtiesa veic ģimenes izpēti, lai saprastu, kā bērns jūtās šķiršanas procesā un kā viņam varētu palīdzēt. Bāriņtiesa sniedz savu viedokli, pie kā bērnam būtu labāk dzīvot un kā būtu jātiekas ar otru vecāku, lai nezaudētu emocionālo saikni. Sagatavojot atzinumu tiesai, bāriņtiesai nepieciešams izprasīt informāciju no valsts un pašvaldības institūcijām, tajā skaitā ģimenes lietā iesaistītajiem speciālistiem, lai saņemtu dokumentāru apliecinājumu par abu vecāku spējām, prasmēm, izrādītajām rūpēm un interesi par bērna aprūpi, audzināšanu, veselības un izglītības nodrošināšanu. Bāriņtiesas lēmums nevar tikt balstīts tikai uz sarunās ar vecākiem iegūto informāciju par bērna aprūpi un audzināšanu.⁷⁷ Tāpēc bāriņtiesai ir piešķirtas tiesības pieprasīt un saņemt informāciju no dažādām iestādēm, lai izvērtētu bērna tiesību ievērošanas likumību.⁷⁸ Izprasot informāciju no atbilstošām iestādēm, bāriņtiesa var kvalitatīvi izvērtēt katra vecāka izpratni par bērnam nepieciešamo aprūpes nodrošināšanu, kā arī bērna emocionālo stāvokli.

Bāriņtiesa veic ģimenes izpēti, pieprasot informāciju no vecāku un bērna ģimenes ārstiem, vecāku un bērna dzīvesvietas sociālā dienesta, valsts policijas, pašvaldības policijas, valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, no bērna izglītības iestādes, no nacionāla veselības dienesta. Ļoti bieži bērna uzvedība skolā norāda uz bērna emocionālo stāvokli, uz attiecībām ar katru no vecākiem un cik ļoti vecāki iesaistās bērna izglītības nodrošināšanā. Savukārt, ģimenes ārsts var norādīt, kurš no vecākiem labāk izprot bērna veselības stāvokli, kā arī konstatēt kādu negatīvo ietekmi no vecāku puses.

⁷⁷ 19.05.2011. Vadlīnijas bāriņtiesām lietu piekrišanas jautājumos lietās pēc tiesas pieprasījuma. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=2475&page=2 [aplūkots 13.04.2020.]

⁷⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006., 16.panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 13.04.2020.]

Bāriņtiesa var lūgt psihologu veikt ģimenes psiholoģisko izpēti un saņemt psihologa atzinumu par izpētes rezultātiem.⁷⁹ Tas dod iespēju bāriņtiesai izprast bērna attiecības ar katru no vecākiem un sniegt atzinumu bērna vislabākajās interesēs. Psihologa atzinums ir viens no svarīgākajiem pamatojumiem bāriņtiesas atzinumā. Bāriņtiesa var lūgt psihologam arī veikt sarunu ar bērnu, lai saprastu, vai bērna viedoklis nav ietekmēts no kāda vecāka puses.

Viens no svarīgākajiem aspektiem bērnu tiesību aizsardzībā ir bērna viedoklis. Bāriņtiesai ir svarīgi uzklaut bērna viedokli ja viņš spēj to sniegt. Bērna viedokli izskatāmajā lietā bāriņtiesa noskaidro bērna ierastajā vidē vai citā drošā vidē (mājās, skolā, bērnudārzā u.c.). Bērna teikto bāriņtiesa noformē rakstiski.⁸⁰ Likumdevējs ir atļāvis bāriņtiesai noskaidrot bērna viedokli bez likumisko pārstāvju klātbūtnes. Bērnam ir jāizskaidro viņa tiesības tikt uzklautam, tiesībām izteikt savu viedokli, tiesībām nerunāt vai neatbildēt uz jautājumiem, tiesībām pārtraukt sarunu jebkurā brīdī. Bērnam ir svarīgi zināt, ka viņam ir tiesības lūgt, lai informācija netiktu izpausta viņa likumiskajam pārstāvim. Bērnam jāizskaidro, ka sarunas laikā sniegtā informācija tiks fiksēta un pievienota bāriņtiesas lietai. Bērnam ir jāsniedz bāriņtiesas darbinieka kontaktinformāciju, ja bērnam rodas atkārtota nepieciešamība sazināties ar konkrēto darbinieku. Sarunas laikā ir jānovēro bērna emocionālais stāvoklis un uzvedība. Informācija, ko bērns ir uzticējis citām personām un kas attiecas uz viņa privāto dzīvi, var tikt nodota vienam vai abiem vecākiem, ja tas nepieciešams viņu kā likumisko pārstāvju pienākumu pildīšanai un bērna interešu aizstāvībai, taču, lemjot par šādas informācijas izpaušanu, ir jāizvērtē bērna viedoklis, ņemot vērā viņa brieduma pakāpi, kā arī viņa tiesības uz privāto dzīvi.⁸¹

Bērna viedoklis ir svarīgs, izskatot lietu par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu. Mēdz būt gadījumi, kad bērna viedoklis tiek noskaidrots vairākas reizes, ja ir nepieciešams noskaidrot kādas konkrētas situācijas apstākļus, kuros bērns bija iesaistīts. Tādas situācijas varētu būt konflikti starp vecākiem bērna klātbūtnē, attieksme pret otru vecāku, ko bērns dzird un redz, attieksme pret otra vecāka uzdāvinātām mantām.

Vērtējot saskarsmes tiesību realizēšanas kārtību, bāriņtiesai ir jāiegūst informācija par abu vecāku spējām un prasmēm, īstenojot bērna aprūpi, audzināšanu, kā arī citus aizgādību veidojošus elementus. Turklāt iegūtā informācija vērtējama kopsakarā ar vecāku prasībā, pretpasībā un paskaidrojumos tiesai norādīto.⁸² Bāriņtiesai, sniedzot atzinumu tiesai un

⁷⁹ Ibid, 16.panta septītā daļa

⁸⁰ Bāriņtiesas darbības noteikumi: LV likums. Pieņemts 19.12.2006., 42.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/150736-barintiesas-darbibas-noteikumi>

⁸¹ 10.10.2011. Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SKA-290/2011. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas?lawfilter=1> [aplūkots 12.04.2020.]

⁸² 19.05.2011. Vadlīnijas bāriņtiesām lietu piekritības jautājumos lietās pēc tiesas pieprasījuma. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=2475&page=2 [aplūkots 21.04.2020.]

vērtējot ģimeni, ir jāņem vērā vecāku lūgumus un jācenšas tos pielāgot tai saskarsmei, kas būtu nosakāma bērna interesēs.

Sagatavojot lietu izskatīšanai bāriņtiesā, bāriņtiesa veic abu vecāku dzīves apstākļu pārbaudi, lai noskaidrotu, kādi ir bērna dzīvesvietas apstākļi, un kādi apstākļi ir pie vecāka, pie kura bērns ciemosies. Ir svarīgi noskaidrot, vai vecākam, kurš vēlās tikt ar bērnu savā dzīvesvietā, ir bērna aprūpei piemēroti dzīves apstākļi. Tāpat bāriņtiesai ir jāpārlicinās, ka vecāks, pie kā ciemosies bērns, spēs nodrošināt viņa aprūpi, uzraudzību un drošību. Vecāki, strīda laikā, var norādīt bāriņtiesai, ka dzīves apstākļi pie konkrēta vecāka nav piemēroti bērna aprūpei. Līdz ar to bāriņtiesa pārlicinās par dzīves apstākļiem un novērš jebkādas šaubas par iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem. Autore uzskata, ka saskarsmes tiesību lietās ir jāveic dzīves apstākļu pārbaudi abu vecāku dzīvesvietā, lai varētu pieņemt lēmumu par bērna dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu.

Bāriņtiesa ir pa vidu krustugunīm – vecāku strīdam, kura izšķiršanai nereti nav iespējams pieņemt lēmumu, kas apmierinātu abas puses. Vienmēr viens no vecākiem nebūs apmierināts ar bāriņtiesas lēmumu, bet pārsūdzēt to nevar, jo bāriņtiesas lēmums pēc tiesas pieprasījuma ir tikai pierādījums civillietā, ko tiesa var ņemt vērā, bet var arī lemt pavisam pretēji. Tiesa vadās ne tikai pēc bāriņtiesas atzinuma, bet arī pēc vecāku sniegtās informācijas, tiesas sēdē izteiktajiem viedokļiem.

3.3. Bāriņtiesas nozīme saskarsmes tiesību jautājumos

Iepazīstoties ar pēdējo piecu gadu pārskatiem par bāriņtiesu darbu, var secināt, ka bērnu skaits, par kuriem pēc tiesas pieprasījuma bāriņtiesa devusi atzinumu par bērna aizgādības tiesību noteikšanu un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, ir audzis. 2015.gadā tie bija 797 bērni, 2016.gadā tie bija 800 bērni, 2017.gadā tie bija 850 bērni, 2018.gadā tie bija 855 bērni. Savukārt 2019.gadā bērnu skaits ir mazliet nokrities – 842 bērni.⁸³ Tas nenozīmē, ka lietas par atzinuma sniegšanu tiesai kļūst mazāk.

Bāriņtiesa ir iestāde, kurai ir uzticēta valsts funkcija ļoti sensitīvā tiesību aizsardzības jomā – bērnu tiesību un interešu aizsardzībā. Bāriņtiesa dabiski ir krīzes situāciju risināšanas iestāde, līdz ar to bāriņtiesai ir jābūt gatavai risināt situācijas arī ilgāk par oficiālo darba laiku, ja tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu izsvērtu un kvalitatīvu lēmumu pieņemšanu atbilstoši tiesību normās noteiktajiem priekšnoteikumiem.⁸⁴ Šī Augstākās tiesas atziņa ir aktuāla ne tikai

⁸³ Oficiālā bāriņtiesu statistika. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> [aplūkots 02.05.2020.]

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr. A420213416

vardarbības gadījumos, bet arī vecāku strīdu gadījumos. Vecāki vēlās pēc iespējas vairāk iesaistīt bāriņtiesu savā strīdā, ne tikai tās darba laikā, bet arī ārpus tā. Līdz ar to, bāriņtiesai ir jāizvērtē un jāreaģē uz situāciju pēc iespējas korektāk, jo vecāki bieži vien savos strīdos norāda uz otra vecāka vardarbību pret bērnu, kaut arī bērns tiek pakļauts vardarbībai no abu vecāku puses.

Saskarsmes tiesību noteikšanas lietās tiek piesaistīti arī advokāti. Autore jau minēja, ka vecākiem ir tiesības piesaistīt advokātu tiesvedībā. Vecāki izmanto advokātu pakalpojumus ne tikai sagatavojot dokumentus tiesai, bet arī tiesas sēdē un arī bāriņtiesas sēdē. Autore arvien biežāk sastopas ar saskarsmes lietām, kur vecāki ar advokātu nāk arī uz bāriņtiesas pārrunām, kuru laikā bāriņtiesa vēlās panākt vienošanos starp bērna vecākiem, vai arī noskaidrojot kādus jautājumus bērna ikdienas aprūpē. Izmantojot advokāta pakalpojumus, vecākiem būtu jāizvērtē situāciju, kurā ir nepieciešams advokāts, un kurā viņš nav nepieciešams. Bāriņtiesai, redzot vecākus, kas paši nespēj pateikt, kas patīk viņu bērniem, rodas šaubas par vecāku izpratni bērnu aprūpes jautājumos. Strīdus jautājumos vecākiem vajadzētu parādīt savas zināšanas bērnu audzināšanas jautājumos.

Strādājot šajā jomā, var secināt, ka lietas pēc tiesas pieprasījuma kļūst arvien sarežģītākas, apjomīgākas, laikietilpīgākas. Vecāki ne tikai cenšas parādīt sevi no labas puses, bet cenšas arī otru vecāku parādīt no sliktās puses. Arvien vairāk strīdnieku lietās tiek piesaistīta Valsts policija, Pašvaldības policija, bāriņtiesa, Sociālais dienests. Strīdos tiek iesaistīti ne tikai bērna vecāki, bet arī vecvecāki, citi radnieki un par draugi. Daudzas lietas pēc tiesas pieprasījuma nonāk Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas redzeslokā, jo bērna vecāki uzskata, ka bāriņtiesa rīkojās pretēji bērna interesēm.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija šogad ir uzsākusi pētīt vecāku strīdus un vairāk pievērst uzmanību šim problēmjautājumam. 13.03.2020. tika rīkota konference “Bērns-ķīlnieks vecāku strīdā”, kurā piedalījās vairāki speciālisti, lai precīzāk paskatītos uz šā brīža situāciju vecāku šķiršanās procesos. Konferencē piedalījās sociālie darbinieki, bāriņtiesas darbinieki, tiesneši, advokāti, psihologi.

Nodibinājuma “Centrs Dardedze” valdes locekle, konsultāciju daļas vadītāja Laila Balode konferencē norādīja uz to, ka vecāki pārāk daudz iesaista bērnus savos strīdos. Tika vērsta uzmanība uz to, ka pastāv septiņas konfliktu fāzes:

1. Krīzes fāze - sāk veidoties konflikts.
2. Atklāts konflikts - vairs nav sapratnes.
3. Polarizācija - kad tiek zaudēta uzticība.
4. Strīds - vairs nepastāv cieņa un atzinība.
5. Cīņa - tiek zaudētas vērtības.

6. Iznīcināšana - zūd eksistence.
7. Kopā bezdibenī - tiek zaudēta dzīves nozīme.

Savukārt sertificēta mediātoze Lelde Kāpiņa norādīja uz vairākām konflikta eskalācijas stadijām:

- 1.stadija: interešu vai uzskatu sadursme – pozīciju nostiprināšana, debates un polemika, no vārdiem uz darbiem;
- 2.stadija: sacensība par uzvaru – negatīvi tēli un koalīcijas, pretinieka pazemošana, draudi, iebiedēšana.
- 3.stadija: cīņa, lai sakautu – naidīgas darbības, ienaidnieka iznīcināšana, kopīgs kritiens bezdibenī.

Šīs konflikta eskalācijas stadijas ir līdzīgas konfliktu fāzēm, uz kurām norādīja Laila Balode. Protams, šie nosaukumi liekas ļoti skarbi un varbūt pat nepielīdzināmi vecāku strīdiem, tomēr, tā ir reālā situācija vecāku strīdu gadījumos. Kā norāda Lelde Kāpiņa, mediācijas procesu vislabāk uzsākt 1.stadijā, jo pēc tam mediācija vairs nespēs palīdzēt un visticamākais, ka vecāki to arī vairs neizvēlēsies.

Visās iepriekšminētajās fāzēs vecāki sāk iesaistīt iestādes strīda risināšanai. Iestāžu iesaiste nenozīmē tikai palīdzības meklēšana, bet arī sūdzību un iesniegumu rakstīšana, video un audio ierakstu nodošana iestādēm ar mērķi pierādīt, cik viens vecāks ir labs, bet otrs – slikts. Bāriņtiesa ir viena no iestādēm, kas tiek iesaistīta visās iepriekšminētajās konfliktu fāzēs, jo vecāki nepārtraukti lūdz bāriņtiesai iesaistīties un pārliecināties par bērna drošību, atrodoties otra vecāka aprūpē.

Vecākiem ir jāpaskaidro, ka pēc polarizācijas, tiek uzsākts karš, no kura izkļūt gandrīz nav iespējams. Bērniem ir jāpiedzīvo bezrūpīgā bērnība, nevis jāpiedalās vecāku strīdos. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas mājas lapā atrodama īsfilma “Uz pusēm”⁸⁵, kas parāda vecāku šķiršanos no bērna skatupunkta. Noskatoties šo īsfilmu, paliek skaidri redzamas visas konfliktu fāzes. Vecāku savstarpējs strīds pārtop par karu, kurā tiek iejaukts bērns. Bērns jūtas vientuļš, viņš tiek vests pie dažādiem speciālistiem, bērnam liek melot. Vecāki nomelno viens otru bērna klātbūtnē, stāsta bērnam sliktu par otru vecāku. Ar laiku vecāki sāk izmantot dažādus viltīgus paņēmienus, lai varētu bērnu pārvilināt savā pusē. Katrs no vecākiem sāk kļūt agresīvs ne tikai pret otru vecāku, bet arī pret bērnu.

Aivars Krasnogolovs konferencē norāda, ka viss tiesas process ir vardarbība pret bērnu. Ja vecāki nav spējīgi vienoties savā starpā, tad tiesas procesam būtu jābūt pēc iespējas ātrākam, lai tas vismazāk ietekmētu bērnu. Jo vecākiem nebūtu iespējas un laika bērna ietekmēšanai,

⁸⁵ Konferences “Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā” materiāli. Pieejams: [http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiali/?doc=5658&page=\[aplūkots 10.05.2020\]](http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiali/?doc=5658&page=[aplūkots 10.05.2020])

vešanai pie vairākiem specialistiem, nevajadzīgu dokumentu vākšanai. Ar šo viedokli autore piekrīt, bet tajā pašā laikā saprot, ka Civilprocesa likums nav paredzējis atviegloto lietas izskatīšanas gaitu ģimenes lietās. Tāpat autores pieredze rāda, ka vecāki mēdz kavēt lietas izskatīšanas gaitu, līdz ar to, var secināt, ka uz šo brīdi paātrināt šo procesu nav iespējams.

Kā piemēru, varētu paņemt Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 03.07.2019. spriedumu Lietas arhīva Nr.CA-0050-19/36, kurā norādīts, ka māte vērsās tiesā ar prasību 2016.gada sākumā. Šajā procesā bāriņtiesa ir pieņēmusi trīs atzinumus, kas bija pamatoti ar daudzām bērnu psiholoģiskām izpētēm, vairākkārtēju bērnu viedokļu noskaidrošanu. Tiesas procesa laikā, lai objektīvi varētu novērtēt visu apstākļu ietekmi uz bērnu psihoemocionālo stāvokli, lietā tika pieņemts lēmums par ekspertīzes nozīmēšanu vecāku un bērnu psiholoģiskā stāvokļa noteikšanai.⁸⁶ Šīs lietas izskatīšana aizņēma trīs gadus, kuru laikā bērni tika pakļauti liela stresa un nepārtrauktai spriedzei vecāku strīda dēļ. Tas norāda uz to, ka bērns tiek pakļaut emocionālais vardarbībai no vecāku puses. Autore uzskata, ka aizgādības un saskarsmes lietās būtu nepieciešams pārskatīt lietu izskatīšanas kārtību, lai tiesas process nevarētu ieilgt.

Autores pieredze rāda, ka daudzi vecāki tiesvedības laikā mēģina iesniegt tiesā un bāriņtiesā ļoti daudz nevajadzīgu dokumentu, piemēram, izziņas no darba, diplomus, atzinības, izglītības dokumentus. Tāpat iesniedz ziņas par otru vecāku, ka viņš esot bijis narkologa vai psihiatra uzskaitē, vai savstarpējās sarakstes, kur mēģina norādīt uz vecāka attieksmi pret bērnu. Šāda prakse parādās arvien biežāk, līdz ar to šīs lietas bāriņtiesā un arī tiesā ir ļoti apjomīgas, kaut arī liela daļa no iesniegtās informācijas nemaz nav aktuāla uz šo brīdi. Tas pierāda faktu, ka vecāku starpā ir karš, kurā viņi izmanto visus pieejamos līdzekļus.

Kamēr vecāki savā starpā karo, bērni izjūt nepatīkamas emocijas. Vecāku šķiršanās bērnam rada emocionālo pārdzīvojumu. Ir gadījumi, kad saskarsme tiek noteikta puse uz pusi. Tas nozīmē, ka bērns vienu nedēļu ir pie viena vecāka, bet otru pie otra vecāka, vai arī maiņa notiek ik pa divām nedēļām. Laila Balode norāda, ka bērnam ir grūti pierast pie šāda ritma un viņam grūti saprast, kur ir viņa dzīvesvieta, bērnam nav identitātes sajūtas. Arī pieaugušajiem būtu grūti pierast pie šāda režīma. Līdz ar to, šāda saskarsme būtu pretēji bērna vislabākajām interesēm. Autore daļēji piekrīt šādam viedoklim. Autore praksē ir sastapusies ar dažām lietām, kur vecāki ir vienojušies par šādu saskarsmes modeli, norādot, ka bērni pie šādas saskarsmes ir pieraduši. Ir gadījumi, kad arī paši bērni apliecina, ka šāda saskarsme ar vecākiem viņus apmierina, jo tāda tā notiek jau vairākus gadus. Arī psihologs ir atzinis, ka bērni noteiktajos

⁸⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 03.07.2019. spriedums Lietas arhīva Nr.CA-0050-19/36, nav pieejams publiski. [aplūkots 15.05.2020.]

gadījumos ir atbalstoši šādam saskarsmes modelim un viņiem tā ir ērti. Šāda saskarsme būtu piemērota vecākiem, kas dzīvo vienā pilsētā vai arī blakus pilsētās. Jo bērniem ir jāiet uz skolu, jāievēro noteikt režīms. Šāds saskarsmes modelis ir sarežģīts, ja vecākiem ir konfliktējošas attiecības. Bērniem saskarsmes brīžos ir jādod līdzīgs viss nepieciešamais dzīvošanai otrajā dzīvesvietā. Ja vecākiem ir konfliktējošas attiecības, bērnu nodošanas vietai būtu jābūt neitrālai, piemēram, bērnu skolai. Visbiežāk, šajos gadījumos katram vecākam mājās ir savas bērnu mantas, apģērbs, viss nepieciešamais bērnu izglītošanai. Arī uzturlīdzekļu jautājumi šādos gadījumos nav jārisina, jo katrs vecāks uztur bērnu brīžos, kad bērns dzīvo pie viņa. Arī maksu par bērnu skolu, interešu izglītību var dalīt uz pusēm. Bērnam, dzīvojot pie katra vecāka, rodas vienādas attiecības un piesaiste ar katru no viņiem. Latvijas normatīvie akti neļauj noteikt bērna dzīvesvietu divās dzīvesvietās, kas šim saskarsmes modelim būtu noderīgi. Autore atzīst, ka šāda saskarsme prasa daudz pūļu, lielo sagatavotību un spēju būt konsekventiem bērnu audzināšanas jautājumos.

Šķiršanas laikā vecāki aizmirst par bērna jūtām, līdz ar to bērns tādos brīžos jūtās vientuļi, viņš jūtās nevajadzīgs, bērns izjūt zaudējuma sajūtu, ar kuru viņam jāpalīdz tikt galā. Bērns redz, ka viņa problēmas un jūtas uz šo brīdi nav svarīgas, jo vecāki ir aizņemti ar savu strīdu. Bērnam rodas nepatīkamās jūtas pret abiem vecākiem, jo viņš pārdzīvo nezināmu viņam situāciju, kā arī tiek ietekmēts no abu vecāku puses. Autoresprāt, bērna sajūtas šajā brīdī būtu jāliek kā prioritārās. Bērnam ir jāmēģina izskaidrot, kā viņš jūtās, kā viņš ir tiesīgs justies un kā jūtās vecāki. Jo jebkura šķiršanās ir krīze, kurai bērns nav gatavs. Bērnam tas ir jauns notikums, viņam nav pieredzes tajā, viņš nezina, ko viņam darīt un kā reaģēt.

Dr.Psyh. Dace Landsmane 13.03.2020. konferencē norāda, ka Valsts policijas ar katru gadu pieaug lietu skaits par vecāku vardarbību pret bērniem. Vardarbība var būt gan fiziskā, gan emocionāla, gan seksuāla. Ir svarīgi nodalīt konfliktu no vardarbības pret bērnu. Arvien vairāk Valsts policijas saņem iesniegumus par emocionālo vardarbību pret bērniem no vecāku puses. Tiek saņemti arī iesniegumi par fizisku un arī seksuālu vardarbību pret bērnu. Valsts policija saņem iesniegumus par seksuālu vardarbību pret bērnu arī gadījumos, kad vienam vecākam liekas, ka otra vecāka jaunais draugs ir seksuāli vardarbīgs pret bērnu.

Visbiežāk šādi iesniegumi tiek saņemti tieši šķiršanās gadījumos, kad vecāki vēlas pierādīt otra vecāka vardarbību pret bērnu. Kad vecāki pārtrauc savas attiecības, vecāki sāk iesaistīt Valsts policiju savos strīdos. Rakstot iesniegumus policijai, vecāki nesaprot, ka katrs iesniegums tiek izskatīts atsevišķi un par katru iesniegumu tiek izjautāts bērns. Bērns policijā nonāk atkārtoti, sniedz dažādus paskaidrojumus. Bērns zina, ko vecāki sagaida no viņa un ar laiku viņam rodas sagrozīts viedoklis par reālo situāciju. Visbiežāk tas notiek ar mazākiem bērniem, jo viņu viedoklis ir viegli ietekmējams. Bērns stāsta par situācijām, par kurām viņš

pat neatceras. Tajā brīdī, policijas darbiniekiem ir saprotams, ka bērns ir ietekmēts un viņa viedoklis nevar tiks objektīvi vērtēts. Vecāki uzliek bērnam pārāk lielu atbildību, ar kuru bērnam ir grūti tikt galā. Valsts policija saņem iesniegumus par vardarbību ar pievienotu video, kur vecāks filmē un izjautā bērnu par saskarsmi ar otru vecāku. No policijas skatupunkta, tā arī ir vardarbība pret bērnu no iesnieguma iesniedzēja puses. Jebkuru vardarbību ir grūti pierādīt, īpaši emocionālo. Ekspertīze var parādīt, ka bērns ir cietis no vardarbības, bet nevar parādīt, no kuras puses tā tika vērsta.⁸⁷

Autore, strādājot bāriņtiesā, savā praksē arvien biežāk sastopas ar situāciju, kad vecāki raksta iesniegumus bāriņtiesā un policijā par otra vecāka vardarbību pret bērnu vai arī pret sevi, kā arī par tiesas lēmumu nepildīšanu. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departaments norāda, ka ar Civillikuma 203.panta trešo daļu ir radīts papildus mehānisms, kā gadījumā, ja ir konstatēta ļaunprātīga vecāka rīcība, nepildot tiesas nolēmumu, kas izriet no bērna aizgādības un saskarsmes tiesībām, nodrošināt bērna tiesību ievērošanu.

Civillikuma 203.panta trešās daļas piemērošanai nepieciešami šādi trīs kumulatīvi kritēriji:

1. vecāks tieši ļaunprātīgi (nevis aiz nezināšanas vai maldības) izmanto savas tiesības, nepildot tiesas nolēmumu;
2. šāda vecāka rīcība rada būtisku kaitējumu bērnam;
3. otram vecākam nepastāv šķēršļi īstenot bērna aprūpi.⁸⁸

Bāriņtiesai, saņemot informāciju par bērnu tiesību pārkāpumiem ģimenēs, kurās tiek šķirtas laulības vai risināti jautājumi par bērnu dzīvesvietu pēc vecāku kopdzīves izjukšanas, primāri lieta skatāma no bērna tiesību un interešu perspektīvas. Bāriņtiesa nerisina jautājumu ne par bērna dzīvesvietu vai ikdienas aprūpi pie kāda no vecākiem, bet vērtē nodarīto kaitējumu bērna veselībai, dzīvībai vai turpmākai pilnvērtīgai attīstībai vecāku konfliktu rezultātā.⁸⁹ Pamatojoties uz šiem apstākļiem, bāriņtiesai ir jāvērtē, vai šajos gadījumos nebūtu pamats vecākiem ierosināt lietu par aizgādības tiesību pārtraukšanu.

Vecākiem ir jāsadarbojas, jānodrošina bērniem iespējami laimīgu dzīvi arī tad, kad viņi vairs nav kopā. Viss, kas notiek starp vecākiem, atspoguļojās uz bērna veselību un bērna uzvedību. Bērna uzvedība mēdz mainīties vecāku strīdu gadījumos, tā var kļūt neprognozējama, manipulatīva. Bērnam var parādīties dažādas veselības problēmas, ko vecāki bieži vien attiecina uz iespējamo vardarbību otrā vecāka saskarsmes brīžos. Līdz ar to, tam seko iesniegumi

⁸⁷ Konferences "Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā" materiāli. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiالي/?doc=5658&page= [aplūkots 10.05.2020]

⁸⁸ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 21.decembra spriedums lietā Nr. A420294117, SKA-1598/2018

⁸⁹ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas izdotā Rokasgrāmata bāriņtiesām 1.sējums, Rīga 2019, – 49lpp..

policijai un bāriņtiesai, lai iestādes atrisinātu radušos situāciju. Vecāki izmanto arī psihologu palīdzību, lai pierādītu iestādēm, ka bērns ir cietis no vardarbības. Autore uzskata, ka psihologu, šķiršanas gadījumos, būtu nepieciešams izmantot nevis tāpēc, lai kādam kaut ko pierādītu, bet, lai palīdzētu bērnam pārdzīvot šo procesu.

Pētot bakalaura darba tēmu, autore secina, ka tik ļoti aktuāla tēma kā bērna iejaukšana vecāku strīdā tiek aktualizēta tikai šobrīd. To aktualizē Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Ir ļoti maz literatūras, kas varētu palīdzēt atrast problēmu risinājumu. Autore izprot, ka katra ģimenes situācija ir individuāla, tomēr vajadzētu atrast kopīgu pieeju tās risināšanai. Kopīgu pieeju situācijas risināšanai varētu atrast rīkojot sadarbības grupas, starpinstitucionālās sapulces starp iesaistītajām iestādēm – tiesa, bāriņtiesa, sociālais dienests, policija, advokāti, psihologi.⁹⁰ Tikai sadarbojoties savā starpā, institūcijas spēs pieņemt bērna vislabākajām interesēm atbilstošus lēmumus.

⁹⁰ MK noteikumi Nr.545 Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā: LV likums. Pieņemts 12.09.2017.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/293496-noteikumi-par-instituciju-sadarbibu-bernu-tiesibu-aizsardziba>

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Aizgādības tiesības ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par savu bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās mantiskajās attiecībās. Tā ir ikdienas bērna aprūpe un audzināšana, tajā tiek ietvertas tiesības izvēlēties bērna dzīvesvietu, izglītības iestādi, interešu izglītību, medicīnisko aprūpi. Aizgādības tiesības tiek realizēta no abu vecāku puses, ja vien vienam no vecākiem nav noteiktā atsevišķā aizgādība.
2. Atsevišķā aizgādība vienam vecākam var tikt piešķirta vecākiem vienojoties par to, vai arī to piešķir ar tiesas lēmumu. Atsevišķā aizgādība ir vecāka, kuram tā ir piešķirta, tiesība vienpersoniski pieņemt bērna aizgādības jautājumus. Bet otram vecākam paliek tiesības tikt informētam par bērna ikdienu, veselību un attīstību, kā arī rūpēties par bērnu, maksāt viņam uzturlīdzekļus, palīdzēt bērnam emocionāli.
3. Bērna aizgādības tiesība ietver sevī vecāku pienākumu rūpēties par bērnu, savukārt saskarsmes tiesība ir bērna tiesība uzturēt personiskas attiecības ar abiem vecākiem. Līdz ar to, ja vecākam ir piešķirta atsevišķā aizgādība, tad otram vecākam pienākas saskarsme ar bērnu. Arī aizgādības tiesību atņemšanas gadījumos saskarsmes tiesība ar bērnu paliek.
4. Bērnam ir tiesības uzturēt personiskās attiecības ar vecāku, bet vecākam ir pienākums uzturēt attiecības ar bērnu. Bērnam nav pienākuma uzturēt attiecības ar vecāku, bet katram vecākam ir pienākums veicināt bērna saskarsmi ar otru vecāku.
5. Vienošanās par bērna aizgādību un saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu var tikt sastādīta notariāla akta formā, kā līgums, vai kā privātā vienošanos. Vienošanās ir labākais veids, kādā būtu jānoregulē saskarsme ar bērnu šķiršanas laikā. Vecākiem vienojoties un uzturot savstarpēji cieņpilnas attiecības, būs daudz vieglāk audzināt bērnu un rūpēties par viņu.
6. Tiesa piedāvā pusēm vienoties jebkurā tiesvedības stadijā, kā arī piedāvā vecākiem izmantot mediācijas pakalpojumus. Mediācija vecāku strīdos ir nepieciešama.

Turklāt mediācijai ir savas priekšrocības, jo tiek atmaksāti 50% iemaksātas valsts nodevas, ja ir panākta vienošanās vai atsaukta prasība tiesā. Tiesai būtu jāuzliek par pienākumu vecākiem apmeklēt vienu līdz trīs mediācijas konsultācijām. Protams, tas būtu pretēji mediācijas brīvprātības principam, tomēr, vecāku strīdu gadījumos, tas būtu lietderīgi. Vecākiem būtu iespēja pašiem izlemt, vai turpināt mediācijas procesu, vai arī izbeigt to.

7. Tiesas spriedums uzliek papildus pienākumus vecākiem, jo par tiesas sprieduma nepildīšanu var piemērot soda sankcijas – tiesa var uzlikt naudas sodu līdz 1500 eur, Valsts policija var ierosināt krimināllietu un sodīt ar īslaicīgi brīvības atņemšanu vai piespiedu darbu, vai naudas sodu, savukārt, bāriņtiesa var ierosināt lietu par aizgādības tiesību pārtraukšanu.
8. Ierobežot saskarsmes tiesības ar bērnu var tikai īpašos gadījumos. Piemēram, ja saskarsmes laikā vecāks negatīvi ietekmē bērna attīstību. Saskarsmes tiesību var ierobežot uz laiku, kamēr nebūs novērsti apstākļi, kuri bija par pamatu saskarsmes tiesību ierobežošanai.
9. Saskarsmes īstenošana saskarsmes personas klātbūtnē tiek noteikta retos gadījumos, kad tas tiek īpaši pamatots. Saskarsmes persona var būt gan fiziskā persona, gan juridiskā persona. Uz doto brīdi saskarsmes personas var būt arī bērna radnieks. Bet šādos gadījumos pastāv risks, ka saskarsmes persona acīmredzami būs viena vecāka pusē. Šādos gadījumos būtu jāparedz atbildība par nekorektu pienākumu pildīšanu. Ir svarīgi, lai Civillikumā būtu noteikti kritēriji un precizēti saskarsmes personas pienākumi. Būtu jāizskata iespēja par saskarsmes personu noteikt neatkarīgu bērnu tiesību aizsardzības speciālistu.
10. Bāriņtiesai Latvijā ir primāra loma bērnu tiesību aizsardzībā, jo tā nodrošina bērnu tiesību aizsardzību un ir pieejama bērnu viedokļa noskaidrošanai.
11. Viens no svarīgākajiem aspektiem bērnu tiesību aizsardzībā ir bērna tiesības būt uzklautām. Bērns ir jāuzklausa, pat agrīnā vecumā, bet informācijai piešķiramā nozīme ir būtiski atkarīga no bērna individuālās attīstības pakāpes un īpatnībām. Bērna viedokli par viņa dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmes tiesību ar otru vecāku izmantošanas kārtības noteikšanu būtu objektīvi jāvērtē no bērna 14 gadu vecuma, jo bērns šajā vecumā spēj objektīvi vērtēt situāciju un pieņemt lēmumus. Jaunāka

vecuma bērniem viedoklis būtu jānoskaidro pēc iespējas saudzīgāk, ar bērnu tiesību aizsardzības speciālistu palīdzību, un objektīvi novērtēt situāciju kopumā.

12. Pēc tiesas pieprasījuma sniegties bāriņtiesas atzinumi ir ļoti būtiski pierādījumi lietas izskatīšanā, jo tie sniedz daudz svarīgas informācijas par ģimeni. Atzinums palīdz tiesai konstatēt konflikta būtību un visus faktiskos apstākļus. Tiesas izvērtē visus pierādījumus, ne tikai bāriņtiesas atzinumu, bet arī pušu paskaidrojumus, lai varētu pieņemt lēmumu bērna interesēs.
13. Tiesas process aizgādības un saskarsmes lietās būtu jāpārskata un jāmeklē risinājums ātrākai lietas izskatīšanas kārtībai, jo prakse pierāda, ka tiesas process vecāku strīdos var ilgt vairākus gadus un pakļaut bērnus ilgstošai emocionālai vardarbībai.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. 19.05.2011. Vadlīnijas bāriņtiesām lietu piekritības jautājumos lietās pēc tiesas pieprasījuma. Pieejams:
http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=2475&page=2
[aplūkots 13.04.2020.]
2. Aizgādība – vecāku kopīgās un atsevišķās rūpes par bērnu. Pieejams:
<https://lvportals.lv/skaidrojumi/258262-aizgadiba-vecaku-kopigas-un-atseviskas-rupes-par-bernu-2013> [aplūkots 18.03.2020.]
3. Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/apraksts> [aplūkots 14.04.2020.]
4. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). United Nations, Committee on the Rights of the Children, 2013. Pieejams:
https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf
5. Kas ir mediācija? Pieejams: http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F
[aplūkots 20.03.2020.]
6. Konferences “Bērns – ķīlnieks vecāku strīdā” materiāli. Pieejams:
http://www.bti.gov.lv/lat/apmacibas_seminari/Konferencu_materiali/?doc=5658&page=
= [aplūkots 10.05.2020]
7. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 572., 591. lpp.
8. LR Tieslietu ministrijas oficiālā mājas lapa. Mediācija. Pieejams:
<https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija> [aplūkots 05.05.2020.]

9. Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika. Pieejams:
<https://juristavards.lv/doc/270808-saskarsmes-tiesibas-istenosanas-problematika/#komentari>
10. Saskarsmes tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/313235-saskarsmes-tiesibas-un-pienakumi-2020> [aplūkots 11.04.2020.]
11. Saskarsmes tiesību īstenošanas problemātika 19.11.2019./Nr.46 (1104) Pieejams:
<https://juristavards.lv/doc/275625-saskarsmes-tiesibu-istenosanas-problematika/>
[aplūkots 25.04.2020.]
12. Sertificētu mediātoru statistika. Pieejams:
<http://sertificetimediatori.lv/category/aktualitates/> [aplūkots 10.05.2020.]
13. Tiesībsarga birojs. Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika. Jurista Vārds, 06.06.2017., Nr. 24 (978), Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270808-saskarsmes-tiesibas-istenosanas-problematika/#komentari> [aplūkots 28.03.2020.]
14. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas izdotā Rokasgrāmata bāriņtiesām 1.sējums, Rīga 2019, – 49lpp.

Normatīvie akti

1. ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 09.04.2020.]
2. Bāriņtiesas darbības noteikumi: LV likums. Pieņemts 19.12.2006. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/150736-barintiesas-darbibas-noteikumi> [aplūkots 20.04.2020.]
3. Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 18.03.2020.]
4. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums> [aplūkots 16.04.2020.]

5. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 15.03.2020.]
6. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 20.03.2020.]
7. Eiropas savienības Pamattiesību harta (2016/C 202/02) Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>
[aplūkots 30.03.2020.]
8. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [aplūkots 26.04.2020.]
9. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [aplūkots 13.04.2020.]
10. Notariāta likums: LV likums. Pieņemts 01.06.1993. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums> [aplūkots 11.04.2020.]
11. Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.20.1992. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/62847-par-tiesu-varu> [aplūkots 20.03.2020.]
12. Uzturlīdzekļu garantiju fonda likums: LV likums. Pieņemts 01.12.016. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/287534-uzturlidzeklu-garantiju-fonda-likums> [aplūkots 10.05.2020.]
13. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta un pasludināta ar Ģenerālās Asamblejas 1948. gada 10. decembra 217. A (III) rezolūciju. Pieejams:
<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija> [aplūkots 27.04.2020.]

Juridiskās prakses materiāli

1. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. SKA-523/2011). Pieejams:

- <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas>
[aplūkots 26.04.2020.]
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 27.decembra Spriedums Lieta Nr. A420166716, SKA-639/2017 8.punkts [aplūkots 20.03.2020.]
 3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr. A420213416
 4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada [..]
SPRIEDUMS Lietā Nr.[..] SKC-[E]/2017(spriedumi lietās ar slēgtas lietas statusu
 5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums Lietā Nr.A420767110 SKA-738/2012. Pieejams: <https://tiesas.lv/oktobris-7>
[aplūkots 20.03.2020.]
 6. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 21.decembra spriedums lietā Nr. A420294117, SKA-1598/2018
 7. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020.gada 17.februāra spriedums Lietā Nr. A420207818, SKA-700/2020. Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas?lawfilter=1> [Aplūkots 11.04.2020.]
 8. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 03.07.2019. spriedums Lietas arhīva Nr.CA-0050-19/36, nav pieejams publiski. [aplūkots 15.05.2020.]
 9. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 07.12.2018. lēmums lietā Nr.C33465317
 10. Rīgas rajona tiesas 22.06.2018. spriedums lietā Nr. C33465317

11. Satversmes tiesas 2019.gada 5.decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01 23.1.punkts, 2019.gada 16.maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2.punkts [aplūkots 09.04.2020.]

12. Senāta Administratīvo lietu departamenta 10.10.2011. spriedums lietā Nr. SKA-290/2011. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/bernu-tiesibas-vecaku-tiesibas?lawfilter=1> [aplūkots 12.04.2020.]

Bakalaura darbs „Saskarsmes tiesību nodrošināšana” izstrādāts LU Civiltiesisko zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: (personiskais paraksts) Margarita Rozēna

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Lektors, Asoc.prof. Kaspars Balodis _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā __.05.2020.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

__. __.2020. prot. Nr. ____.

Komisijas sekretāre/s: _____